

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Світайло Н.Д.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

« 23 » червня 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача ступеня бакалавра психології

Карпенко Богдани Миколаївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

за темою «Гендерні атитюди в осіб із різними індивідуальними
особливостями»

(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»,
спеціальність 053 «Психологія»)

Науковий керівник

Кандидат психологічних наук,

доцент (науковий ступінь,

посада, вчене звання)

_____ Іванова Т.В.

(підпис) (прізвище, ім'я, по

батькові)

«23» червня 2021 р.

Підсумкова оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис)(прізвище та ініціали)

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АТИТЮДІВ.....	8
1.1. Атитюд як об'єкт психологічного вивчення.....	8
1.2. Соціально-психологічні детермінанти гендерних атитюдів.....	12
1.3. Гендерні атитюди як соціально-психологічний конструкт.....	18
Висновки до розділу	
1.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АТИТЮДІВ, ОПОСЕРЕДКОВАНИХ СТРУКТУРОЮ ОБРАЗУ «Я».....	23
2.1. Методичні основи дослідження.....	23
2.2. Результати дослідження рівня тривоги та депресії.....	26
2.3. Результати дослідження рівня відкритості.....	31
2.4. Результати дослідження сприйняття образу «Я», «Гей» та «Лесбійка».....	32
2.5. Кореляційні зв'язки показників образів «Я», «Гей» та «Лесбійка» у осіб з різною гендерною ідентифікацією.....	38
Висновки до розділу	
2.....	41
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	44
3.1. Гендерна компетентність.....	44
3.2. Структура гендерної компетентності.....	49
3.3. Рефлексивний компонент.....	50
3.4. Програма розвитку гендерної компетентності.....	51
3.5. Апробація програми розвитку гендерної компетентності.....	76

Висновки до розділу	
3.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	88

Анотація

Бакалаврська робота присвячена вивченню особливостей сприйняття образів «Я», «Гей» та «Лесбійки» у осіб раннього та зрілого віку з різною гендерною ідентифікацією. Були проаналізовані особливості самосприйняття та сприйняття інших образів людини, а також вплив різних індивідуальних особливостей, таких як відкритість до нового досвіду, тривога та депресія.

Визначені поняття тривоги, депресії та відкритості до нового досвіду, описані структурні компоненти сприйняття образу «Я», «Гей» та «Лесбійки». Підібрано методики для дослідження депресії, тривоги, відкритості до нового досвіду та сприйняття образу «Я», «Гей» та «Лесбійки». Обґрунтовано та здійснено дослідження. Визначено найбільш ефективні психологічні техніки для розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти. Пояснено використання когнітивно – поведінкового напрямку для розвитку гендерної компетентності (когнітивний, особистісний, поведінковий).

Розроблено та реалізовано програму розвитку гендерної компетентності, сприйняття та розуміння власної гендерної ідентичності методами когнітивно – поведінкового напрямку психології. Проведено часткову апробацію програми розвитку, описано особливості її реалізації у онлайн – режимі, проаналізовано етапи та результати її впровадження.

Ключові слова: атитюд, гендерні атитюди, самосприйняття, сприйняття образів, відкритість, гендерна компетентність, когнітивно – поведінкова терапія, соціально – психологічний тренінг.

Annotation

The bachelor's thesis is devoted to the study of the peculiarities of the perception of the images of «I», «Gay» and «Lesbian» in young and mature people with different gender identities. Peculiarities of self – perception and perception of other human images were analyzed, as well as the influence of various individual characteristics, such as openness to new experiences, anxiety and depression.

The concepts of anxiety, depression and openness to new experiences are defined, the structural components of image perception «I», «Gay» and «Lesbians» are described.

Methods for studying depression, anxiety, openness to new experiences are selected and the perception of the image of «I», «Gay» and «Lesbian». The research is substantiated and carried out. The most effective psychological techniques for the development of gender competence in students of higher education institutions are identified. The use of cognitive – behavioral direction for the development of gender competence (cognitive, personal, behavioral) is explained. The partial approbation of the development program is carried out, the peculiarities of its realization in the online mode are described, the stages and results of its implementation are analyzed.

Key words: attitude, gender attitudes, self – perception, perception of images, openness, gender competence, cognitive-behavioral therapy, socio – psychological training.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Україна йде шляхом формування демократичного суспільства. Демократичні цінності включають, серед іншого, повагу до прав особистості та відсутність дискримінації. Дискримінація – проблема, яка досі залишається актуальною для усього світу. Її подолати це можна лише за допомогою публічності, використовуючи всі можливі методи: інформаційні кампанії, онлайн та офлайн – акції, публікації та розповіді в ЗМІ.

Дискримінація спричинена соціальними стереотипами, міфами про певну групу людей чи спільноти. Стереотипи можуть базуватися на власному або уявному – чужому – досвіді. Стереотипи – це завжди узагальнення, тобто передача певних уявлень про групу конкретній людині.

Ряд соціальних груп в Україні демонстративно нетерпимі до ЛГБТ –груп. Ця ситуація повинна змінитися. Для побудови діалогу важливо зрозуміти – якими саме є образи геїв та лесбійок у суспільстві, щоб формувати освітню діяльність.

Кожна людина сприймає образи лесбійок і геїв по – різному. На це ставлення сильно впливають індивідуально – психологічні фактори. Не проінформованість та застаріла мораль, що більш характерна для старшого покоління. Найважливіші фактори, що впливають на формування громадської думки з питань ЛГБТ в Україні, часто висвітлюються в ЗМІ. ЗМІ мають великий вплив на людей та їхнє ставлення до ЛГБТ та на саму лесбіянку та гей – модель.

Однак рівень толерантності, неупередженості та обізнаності щодо питань ЛГБТ поступово зростає серед українських журналістів. Оскільки за останні роки найпопулярніші ЗМІ демонструють, загалом, досить адекватне висвітлення тем, пов'язаних з ЛГБТ. Завдяки відкритості теми, люди стають більш толерантними до різних груп. Це може бути пов'язано з тим, що люди зацікавились цим питанням і справді поважають людей із різних соціальних груп.

Але, попри покращену ситуацію, ЛГБТ особам потрібно приховувати свою приватність від інших. Більшість ведуть «подвійне життя». Саме це призвело до вивчення цієї теми та її розвитку.

Мета дослідження: вивчення гендерних атитюдів в осіб із різними індивідуальними особливостями.

Об'єкт дослідження: гендерні атитюди.

Предмет дослідження: образи геїв та лесбійок як елементи гендерних атитюдів.

Згідно мети наукової роботи були висунуті наступні **завдання**:

- 1) визначити теоретичні засади вивчення гендерних атитюдів;
- 2) експериментально дослідити особливості сприйняття образу «Я», «Гея» та «Лесбійка»;
- 3) розробити програму розвитку гендерної компетентності.

Гіпотеза: гендерні атитюди опосередковані структурою образу Я.

Методи дослідження. Для розв'язання першого завдання використовувалися такі методи, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація науково – психологічних джерел інформації, за допомогою яких проведений аналіз та систематизація літературних джерел, узагальнені теоретичні та практичні дані з проблеми дослідження, визначений стан її розробленості. Для розв'язання другого завдання нами були використані експериментальні методи: порівняльний метод, анкетування та опитування. Одержані під час дослідження дані оброблялися методами математичної

статистики. Для розв'язання другого завдання були використані такі методики:

1. Методика для дослідження рівня відкритості – «Велика п'ятірка» особистісних якостей Р. МакКрае, П. Коста [50].
2. Госпітальна Шкала тривоги і депресії (HADS) [54].
3. Методика «Особистісний Диференціал» (Е. Бажин, А. Еткінд) [2].

Теоретична значущість дослідження полягає у тому, що поглиблено уявлення про сутність поняття сприйняття образу «Я», «Гея» та «Лесбійка». Адаптовано психодіагностичний інструментарій для дослідження особливостей сприйняття різних образів та вплив різних індивідуальних особливостей, а саме відкритість до нового досвіду, тривога та депресія у студентів. Методики когнітивно – поведінкової терапії для розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що було розроблено програму розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти, яка може бути використана в практиці роботи психологів та психологічних служб закладів вищої освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Було проведено 5 онлайн занять зі студентами першого курсу із спеціальності «Медсестринство» Сумського державного фахового коледжу, відповідно до розробленої нами програми розвитку.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків до розділів, списку використаних джерел (найменувань) та додатків. Основний текст викладений на сторінках. Текст кваліфікаційної роботи містить таблиці.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АТИТЮДІВ

1.1. Атитюд як об'єкт психологічного вивчення

Поняття «атитюд» було введено соціологами Ф. Знанецьким та У. Томасом в 1918 році. В цей час автори проводили спільне дослідження «Польський селянин в Європі і Америці», яке полягало у вивченні адаптації польських селян, що емігрували з Європи. У процесі дослідження вчені встановили, що адаптація відбувається в результаті тісної взаємозалежності між індивідом і соціальною організацією [32].

Таким чином, ними було запропоновано ввести поняття «соціальні цінності» і «соціальна установка» для позначення соціальної організації і для індивіда відповідно. Ф. Знанецький і У. Томас визначили соціальну установку як психологічне переживання індивідом цінності, значення, сенсу соціального об'єкта, стан свідомості індивіда щодо певної соціальної цінності [33].

Г. Олпорт характеризує атитюд як несвідому складову поведінки, яка направляє її, активізуючи при цьому одні реакції і гальмуючи інші на тлі загального зближення результатів і потреб, які регулюють як сприйняття, так і дію [44, с. 55]. Л. Дуб вважав, що атитюд – це імпліцитна реакція відносно соціального значення в індивідуальній сфері діяльності [53]. С. Брунер і С. Уайт вказували, що атитюд – це схильність до досвіду, яка мотивує індивід до визначених дій щодо об'єктів [53]. Досить коротко, характеризував соціальну установку І. Сарноф, який визначав її в якості схильності реагувати позитивно чи негативно на певний клас об'єктів [52].

Американський психолог Г. Олпорт провів огляд і аналіз усіх запропонованих і тих, що були на той момент дефініцій поняття атитюда. Та в 1935 році запропонував своє визначення даного феномена, засноване на проведеному огляді. Автор визначив атитюд як «стан психонервової готовності, що склалося на основі досвіду і що надає направляючий або динамічний вплив на реакції індивіда щодо всіх об'єктів або ситуацій, з якими він пов'язаний» [44, с.52].

Після відкриття феномена атитюду почали з'являтися різноманітні тлумачення терміну, багато з яких мали суперечливий характер. У 1935 р. Г. Олпорт написав оглядову статтю з проблеми дослідження атитюду, в якій нарахував 17 дефініцій цього поняття. З цих сімнадцяти визначень були виділені ті риси атитюду, які відзначалися всіма дослідниками. Атитюд розумівся як:

- певний стан свідомості та нервової системи;
- виражає готовність до реакції;
- організованість на основі попереднього досвіду;
- надає направляюче і динамічний вплив на поведінку світом та іншими людьми.

Значення терміну «attitude» перекладається як «адаптивність, пристосовність». У вітчизняній науковій літературі термін «attitude» перекладається як «соціальна установка», «ставлення», «соціальна позиція» (Л. Бозрікова В. Семенов) [5]. Зміст понять «установка» і «соціальна установка» часто розглядають як ідентичні, через зовнішній збіг цих термінів.

Але при цьому варто чітко розділити область дії установок (наприклад, як розумів це Д. Узнадзе), і область дії соціальних установок.

Д. Узнадзе, даючи поняття «установка», писав, що установка є цілісним, динамічним станом готовності суб'єкта до якоїсь активності, яке обумовлюється двома факторами: відповідною об'єктивною ситуацією і

потребою суб'єкта [34]. Слід зазначити, що це визначення у більшій мірі відображає розуміння проблеми установки на загально-психологічному рівні, тобто концепція Д. Узнадзе у більшій мірі описує механізми реалізації найпростіших фізіологічних потреб людини, вона не пов'язана з аналізом соціальних факторів, що визначають поведінку особистості.

Атитюд – внутрішній стан готовності людини до дії, що передує поведінці. Атитюд формується на підставі попереднього соціально-психологічного досвіду, розгортається на усвідомленому та неусвідомленому рівнях та спрямовує поведінку індивіда. Атитюд зумовлює стійку, послідовну, цілеспрямовану поведінку в ситуаціях, що змінюються, а також звільняє суб'єкта від необхідності приймати рішення і довільно контролювати поведінку в стандартних ситуаціях. Також атитюд відображає цілісний динамічний стан суб'єкта, стан готовності до певної діяльності, який зумовлюється двома чинниками: потребами суб'єкта та відповідною об'єктивною ситуацією. Це стан, який не є змістом свідомості, але все ж має вирішальний вплив на її роботу. Дане розуміння установки не пов'язане із привласненням індивідом соціального досвіду, а у більшій мірі стосується найпростіших фізіологічних потреб людини на несвідомому рівні [38].

У 1942 р. М. Смітом [1] була описана трьохкомпонентна структура атитюду, в якій виділяються:

- когнітивний (пізнавальний) компонент, який виявляється в думках, твердженнях стосовно об'єкта установки; знаннях про властивості, призначення, способи поводження з об'єктом;
- афективний (емоційний) компонент відображає ставлення до об'єкта, виражене в емоціях (переживаннях, почуттях), які він викликає;
- конативний (поведінковий) компонент свідчить про готовність індивіда до здійснення конкретної діяльності (поведінки) з об'єктом.

Це дає підстави розглядати соціальну установку одночасно як знання суб'єкта про предмет, а також як емоційну оцінку та програму дій щодо конкретного об'єкта.

Ще одним спорідненим з поняттям атитюду є поняття відношення, яке запропонував та активно розробляв В. М'ясищев. Він розглядає відношення як систему зв'язків людини зі світом та іншими людьми [24].

За В. М'ясищевим існує чотири функції атитюдів:

1) пристосувальна – атитюд направляє суб'єкта до тих об'єктів, які слугують досягненню його цілей;

2) функція знання – атитюд дає спрощені вказівки щодо способу поведінки по відношенню до конкретного об'єкта;

3) функція вираження (іноді звана функцією цінності, саморегуляції) – атитюд виступає як засіб звільнення суб'єкта від внутрішнього напруження, вираження себе як особистості;

4) функція захисту – атитюд сприяє вирішенню внутрішніх конфліктів особистості.

Всі ці функції атитюд здатний виконати тому, що має складну структуру.

Таким чином, були встановлені залежність атитюду від попереднього досвіду і його важлива регулятивна роль в поведінці. Одночасно виник ряд пропозицій щодо методів вимірювання атитюдів.

Ж. Годфруа виділив три основні етапи у формуванні соціальних установок у людини в процесі соціалізації [10].

1) до 12 років – установки відповідають батьківським моделям;

2) з 12 до 20 років - установки пов'язані із засвоєнням соціальних ролей;

3) з 20 до 30 років відбувається формування на основі установок системи переконань.

Вивчення соціальних установок спирається на визначення сутності як властивості цього особистісного утворення, на ретельно розроблену теоретичну базу атитюдів. Соціальні установки включає стійкість і несе в собі функції полегшення, алгоритмізації та пізнання. Знаючи соціальні установки людини, можна прогнозувати дії. Оскільки установка визначає напрямки поведінки індивіда, вона регулює діяльність на трьох ієрархічних рівнях: змістовому, цільовому і операціональному. На змістовному рівні установки визначають ставлення особистості до об'єктів, що мають особистісне значення для індивіда. Цільові установки пов'язані з прагненням довести почате до кінця. На операційному рівні установка обумовлює прийняття рішення на основі минулого досвіду [7].

Отже, атитюд формується на підставі попереднього соціально-психологічного досвіду, розгортається на усвідомленому і неусвідомленому рівнях та регулює (спрямовує, управляє) поведінку індивіда. Вів зумовлює стійку, послідовну, цілеспрямовану поведінку в ситуаціях, що змінюються, а також звільняє суб'єкта від необхідності приймати рішення і довільно контролювати поведінку в стандартних ситуаціях, може бути чинником, що зумовлює інертність дії та гальмує пристосування до нових ситуацій, котрі вимагають зміни програми поведінки.

1.2. Соціально-психологічні детермінанти гендерних атитюдів.

Атитюд в психології розуміється, як домінуюча гендерна позиція, щодо своєї та протилежної статі. Гендерний атитюд містить «інструментальний» погляд на соціокультурну стать і емоційно-ціннісну оцінку статевого відношення особистості.

Детермінантами гендерних стереотипів слід розглядати фізичну стать, традиційні культурні цінності, а також соціокультурну динаміку, в процесі якої можуть змінюватися цінності, формуватися нові соціальні статуси і норми. Гендерні стереотипи формуються на стику біологічних і культурних

факторів. Деякі вчені в різних областях науки ігнорують фізичну стать як фактор, що визначає гендер. Однак результати сучасних емпіричних досліджень вказують на зв'язок між статевими відмінностями і поведінкою.

Психоаналітик В. Франкл [37 с. 117] стверджує: «Людський дух обумовлений - не менше, але не більше. Тіло ні на що не впливає, воно лише обумовлює, але це обумовленість людського духу не в останню чергу полягає у прив'язаності людського духу до його тіла». Фізична стать, насамперед, означає об'єктивні відмінності між чоловіками та жінками в гормональній регуляції життєдіяльності організму, наявності репродуктивної функції та мозкової діяльності [47].

Поняття «соціальний стереотип» було введено в науковий обіг В. Ліппманом [49], який вважав стереотипність широкою - категорією, єдиний спосіб для людини зрозуміти нескінченне різноманіття світу. За словами Ліппмана, стереотип як стабільне впорядковане зображення або схема впорядкування також служить для економії зусиль при оцінці нових ситуацій, особливо високодинамічних, а також для «позначення світу».

Останнє означає, що завдяки стереотипам ми формуємо у своїй свідомості картину світу, відповідно до якої живемо та діємо – ми транслюємо свої уподобання зовні, утверджуємось, визначаємо групові цінності, захищаємо групові інтереси та свої права та інше. Тому збіг існуючої картини світу з тим, що відбувається, або загроза порушення цієї картини викликають відповідні емоційні реакції. Властивостями стереотипів є їх узгодженість (внутрішня та міжособистісна), особистісна та групова (стать, вік, етнічна приналежність тощо) стійкість, вибіркова спрямованість, емоційно-оцінний зміст [28].

Соціальне сприйняття, вільне від схематизації, не широко поширене. Відповідно до ідей соціального конструктивізму, все соціальне сприйняття базується на схематизації дійсності, яке може бути більш-менш точним чи

детальним. Зокрема, це стосується і сприйняття партнерів по спілкуванню, якими можуть бути жінки та чоловіки.

У випадку із статтю, існують різні визначення гендерних стереотипів, вони відрізняються головним чином своєю повнотою. Найбільш лаконічне визначення Д. Майєрса [19, с. 83]: «Гендерні стереотипи — це уявлення людей про те, як насправді поведуться чоловіки та жінки».

У соціології гендерні стереотипи визначаються як «спрощені, схематизовані, емоційно чітко забарвлені стійкі образи чоловіків і жінок, які зазвичай поширюються на всіх представників певної гендерної спільноти, незалежно від особистих особливостей певних представників» [43].

Гендерні стереотипи як стійкі узагальнені соціальні уявлення про особистісні та поведінкові особливості чоловіків та жінок. Це визначення вказує на сутність та основні властивості гендерних стереотипів, що забезпечує достатню основу для їх подальшого теоретичного розвитку - відбору їх детермінант та різновидів [9].

Е. Гольдберг [28]. пропонує розрізняти когнітивні стилі чоловіків та жінок. У своїх експериментах чоловіки, як правило, демонстрували контекстну стратегію прийняття рішень, вибираючи з тих варіантів, які відповідали цілям, і якщо цілі змінювались, змінювався і вибір. Ця стратегія відображає спробу відобразити особливості ситуації для виправлення поведінки. З іншого боку, жінки робили свій вибір, виходячи зі стійких уподобань, незалежно від зміни цілі, демонструючи таким чином стратегію, незалежну від контексту. Ця стратегія є спробою сформулювати найкращі усереднені в середньому відповіді, які задовільно відповідають максимальній кількості можливих життєвих ситуацій. Відносні переваги цих стратегій залежать від ситуації. Слід враховувати, що в відносно стабільному середовищі незалежний від контексту підхід до прийняття рішень є більш надійним. У високо динамічному середовищі кращим є контекстний підхід.

Н. Чодороу [40] теоретично обґрунтував, що перші роки життя діти перебувають у більшому емоційному зв'язку з матір'ю, що вимагає більше емпатії та чуйності, ніж від батька, і ці моделі поведінки батьків несвідомо інтереоризуються дітьми. Крім того, про дівчат піклуються довше, тому у них формується потреба у стосунках, а у хлопчиків - активна життєва позиція, спрямована на досягнення. Образ себе як чоловіка чи жінки формується в людині не тільки на основі сприйняття тілесних характеристик, скільки на основі культурно пов'язаних із цими характеристиками зовнішніх форм поведінки, які вважаються чоловічими або жіночими. Після народження дитина тривалий час не усвідомлює власних анатомо-фізіологічних особливостей. Але ці риси є ознакою, яка викликає ставлення оточуючих до цієї дитини як до майбутнього чоловіка чи жінки. Навколо новонародженого формується середовище, з перших днів наповнене очікуваннями інших щодо його подальшого розвитку та поведінки. Саме ці очікування, поряд із створенням уявлення дитини про власне тіло, відповідають за його сприйняття себе (та інших дітей з подібною організацією тіла) як хлопчика чи дівчинки [43].

Надалі дитина сприймає багато характеристик власного тіла з точки зору соціокультурних ідеалів маскулінності та жіночності, і саме в цьому світлі вона починає розглядати біологічні аспекти своєї сексуальності. Отже, його еволюціонуючий набір рис особистості та індивідуальних особливостей, пов'язаних з біологічною статтю, робить його ідентичним у власних очах з деяким соціокультурним кодом поведінки чоловіків чи жінок, образом маскулінності та жіночності, який є не що інше, як гендерна ідентичність [22].

Ядро гендерних стереотипів складають особливості психіки чоловіків і жінок, особливості поведінки та їх прояв у міжособистісних стосунках у приватній сфері і, перш за все, в сім'ї. Таким чином, психіка чоловіків і жінок

формується «на перетині» характеристик фізичної статі та основних цінностей культури.

Психологія, орієнтована на класичну парадигму, трактує гендер як соціальну «надбудову» над біологічною статтю. Основою такого розуміння є статево-рольова теорія, сформульована на основі структурного функціоналізму Т. Парсонса і Р. Бейлса [51]. Базові позиції цього підходу можна представити через 5 позицій:

1. Статеві ролі завжди є пов'язаними з біологічною основою, статевим диморфізмом (жінки виконують експресивну роль, чоловіки – інструментальну).

2. Підкреслює значення взаємодоповнюваності маскулінної ролі фемінною чи навпаки.

3. Гендерні ролі формуються в процесі ранньої гендерної соціалізації.

4. Родина — це основне середовище, у якому здійснюється гендерна соціалізація.

5. Культурні стереотипи й особистий досвід орієнтують батьків на те, яким повинен бути хлопчик і якою - дівчинка.

Гендер – це результат соціалізації, привласнення людиною соціокультурних моделей поведінки, які відповідають біологічній статі. В результаті соціалізації гендер стає гендером, особистісним атрибутом, закріпленим в дитинстві. В майбутньому гендерна розвиток полягає тільки в розширенні та розвитку рольового репертуару.

Гендер є біполярною структурою (маскулінність – фемінність). Маскулінність та фемінність – нормативні уявлення про соматичних, психічних і поведінкових властивості, властивих чоловікам і жінкам; це соціально – психологічні конструкти, зміст яких визначається поняттями «чоловіче» та «жіноче». Коли у чоловіка висока мужність, його жіночі якості повинні бути низькими.

По суті, нормативний підхід – це той, який розрізняє «успішну» і «неадекватну соціалізацію». Прояв чоловічих якостей у чоловіків і жіночих якостей у жінок, відображає кращу психологічну адаптацію особистості. Наслідком помилок соціалізації є «нетипова гендерна роль», відхилення виконання певних соціальних ролей [18].

Таким чином, гендер зводиться до природних підстав, і можливість альтернативного опису статі та гендера – втрачається. У соціальному ключі гендер прирівнюється до одного зі своїх соціально – психологічних проявів – гендерним стереотипам [16].

Некласичне уявлення про гендер пов'язується з соціально-психологічною теорією гендерної схеми С. Бем [45]. Модерністська наукова традиція зберігає двоїсте трактування категорії «стать» – стать як біологічний факт та соціокультурний феномен, не виходить за межі біологічного детермінізму.

Поняття «гендер» тут розглядається як суб'єктивне уявлення про те, чим для людини є її стать.

Гендерна схема – це поняття, що поглиблює уявлення про гендерні стереотипи. Під нею розуміється зафіксована в культурі сукупність (схема) особистісних якостей і способів соціальної взаємодії, з якою кожен індивід певної статі співвідносить себе, впорядковує і типізує індивідуальний досвід, а також організовує і типізує поведінку чоловіків і жінок.

На індивідуальному рівні людина самостійно контролює власну поведінку, довільно комбінуючи якості і способи взаємодії, користуючись наявними в культурі гендерними схемами. Тому деякі люди демонструють виражену «гендерну схематичність», вони в усьому покладаються на типові зразки відповідних якостей і моделі поведінки, тоді як інші приділяють менше уваги точному відтворенню готових зразків, засвоюючи те, що їм здається більш відповідним з різних гендерних схем. У цьому випадку гендер

має множинні форми прояву, які не зводяться лише до сукупності статевих ролей, запропонованих суспільством за ознакою статі [15].

Отже, особистість, виступаючи суб'єктом спілкування в групі, вже має певну позицію та гендерні стереотипи в соціальному середовищі, які характеризується оцінюючим та вибіркоким ставленням до людей, які оточують індивід.

Проте на даний час відбуваються певні зміни у системі гендерних ролей як чоловіків, так і жінок, однак більшість з них все ще залишаються статевотиповими. Але завдяки атитюдам зумовлюється стійка, послідовна, цілеспрямована поведінка в ситуаціях, що змінюється, а також звільняє суб'єкта від необхідності приймати рішення і довільно контролювати поведінку в стандартних ситуаціях. І саме зумовлення стійкої та цілеспрямованої поведінки послаблює гендерні стереотипи.

1.3. Гендерні атитюди як соціально-психологічний конструкт.

Повсякденність наділяється сенсом через типізацію, узагальнення, та через взаємодію за допомогою мови. Даний процес інтерпретації і наділення повсякденності смислами, що визначають відповідну поведінку людей, отримує назву соціально – психологічне конструювання [41].

Теорії по соціально – психологічному конструктивізму стають значимими на мікрорівнях, тобто вивчається формування гендеру в певних локальних контекстах і в процесах взаємодії. Дослідники пояснюють підстави існуючих гендерних відносин, відповідаючи на питання, як можливі гендерні відносини в даному конкретному суспільстві або соціальному класі, яким чином вони створюються, приймаючи вид природних, і яким чином можуть бути перебудовані [35].

Стать і гендер розрізняються як приписаний і досягається статуси, призводить до нової інтерпретації співвідношення цих понять. Гендер

визначається як причина і результат повсякденних взаємодій, типізується як чоловічі і жіночі та контрольованих суспільством.

В повсякденному житті руйнування запропонованих моделей чоловічої та жіночої поведінки стали тією основою, на якій почала вибудовуватися нова інтерпретація гендеру. Гендер став сприйматися, по-перше, як вироблений (конструюючий) і, по-друге не зводиться тільки до двох варіантів (чоловічий та жіночий) [4].

Методологія аналізу конструювання гендеру у взаємодії спирається на драматургічну систему взаємодії І. Гофмана[48]. Серед загальних положень, взаємодії та гендерного дисплею, характерні дані підходи:

- У фокусі уваги - взаємодія обличчям до обличчя, формальні структури спілкування.
- Учасники соціальної взаємодії виробляють певний образ, контролюючи (свідомо чи несвідомо) враження про себе. «Я» (Self) - продукт виконання в ситуації співвіднесення з ролями.
- Соціальна роль - це звід правил і обов'язків, пов'язаних зі статусом, особистість є продуктом виконання і здатна дистанціюватися від ролі, «виконання» впливає на інших учасників взаємодії.
- Створення образу залежить від доступу до ресурсів, до оволодіння рисами (властивостями), бажаними для даної культури, обмеження ресурсів може бути продемонстровано на прикладі тотальних інститутів (казарми, монастирі, психіатричні клініки і ін.), де людина позбавляється ресурсів для виконання і презентації власного «Я» [27].

Щоб осмислити конкретну ситуацію міжособистісної взаємодії, в якій проявляється мужність і жіночність, І.Гофман вводить поняття гендерного дисплею. Гендерний дисплей проявляється в тілесній символіці, в стилі та спілкуванні.

Гендерний дисплей виконує функцію контролю за соціально – психологічним звітом (постійно оцінюваним щодо норм і правил)

поведінкою чоловіків і жінок. У будь-яких видах діяльності індивіди відповідає саме чоловічим та жіночим характеристикам. Тобто особа не позиціонує себе, як безстатевий індивід, що володіють певним соціальним статусом і виконують певні ролі (наприклад, батьків або фахівців). Належність до категорії статі є підставою для того, щоб схвалити або засудити дії індивіда як матері або батька, боса або його секретарки та ін.

Коли індивіди створюють гендер, процес підзвітності має і інституційний, і інтерактивний характер.

Тобто, гендерний дисплей сприяє, відтворенню соціального порядку, заснованого на уявленнях про чоловіків та жінок в культурі [13].

Виконання та розпізнавання гендерного відображення є одним із необхідні соціальні компетенції особистості. Гендер означає соціально відповідальну поведінку у взаємодії з у певному контексті. Чоловіки та жінки, як компетентні члени суспільства, знають, як вони повинні виглядати та поводитися самі за категорією статі, до якої вони віднесені.

Завдяки виконання та розпізнавання гендерного відображення індивід описує себе і свої дії та сформує гендерний порядок, який дозволяє показати, якими засобами створюється гендерна ідентичність [6].

Таким чином в сформованому гендерному порядку з'являється гендерна категоризація. Механізми категоризації пов'язують, гендер і соціально – психологічний порядок. У повсякденному житті люди користуються сформованими поняттями і категоріями, щоб визначити зміст власних дій та взаємодій. Ситуаційне виконання гендеру представляє собою управління поведінкою і співвіднесення його з нормативними концепціями мужності і жіночності. Відношення між статевою категорією та гендером - це відношення між визнанням приналежності до статевої категорії і постійної підзвітністю культурним концепціям поведінки [8].

Якщо гендерний порядок порушується, то з'являється неузгоджена атрибуція, тобто ідентичність та ролі створюють проблему розпізнавання і

позначення гендерної категорії. Виникають комунікативні збої, пов'язані з невизначеністю розпізнавання гендерної приналежності. Порушується соціальний порядок, який виглядає природним та традиційно прийнятним. «Гендерна занепокоєння» ускладнює нормальну комунікацію, яка необхідна для підтримання соціального порядку [9].

Для того щоб з'ясувати, яким же чином створюється, конструюється і контролюється гендер в рамках соціального порядку, американські феміністичні соціологи К. Уест і Д. Зіммерман [36] в роботі «Створення гендеру», що стало основоположенням для даного підходу, аналітично розрізняють три головних поняття:

- біологічна стать;
- віднесення статі;
- гендер.

Поняття про гендерні атитюди як про соціально – психологічний конструкт передбачає, що стать та гендер є похідними від соціального контексту. Соціально – психологічна реальність гендерних відносин структурована соціальними відносинами, значущими для відтворення існуючого соціального порядку, заснованими на поділі за расовою (етнічною) і класовою ознаками. Так, наприклад, чорні чоловіки і чорні жінки одночасно придушуються білими жінками і чоловіками; при цьому в сім'ях нижчого класу чорні жінки можуть домінувати над чорними чоловіками.

Уест і Фінстермейкер, розглядаючи гендерні атитюди як соціально – психологічну характеристику, підкреслюють, соціально – психологічна характеристика поширюється не тільки на дії, які відповідають нормативним концепціям, а й на ті, які є девіантними. Це питання постійного оцінювання дій щодо норм. Дії виконуються в контексті певних обставин, які передбачають: виробництво та визнання соціальних характеристик [12].

Соціально – психологічний конструктивістський підхід розширює своє дослідницьке поле, задаючись питанням, як створюються та підтримуються

не тільки гендерні та ідентичні межі, а й расові, етнічні, класові, сексуальні та ін. [17].

Отже, у сучасному суспільстві стосунки між чоловіком та жінкою – це співвідношення різниць, побудоване як нерівність можливостей. Асиметрія відносин підкреслюється гендерним проявом, який маскує дискримінаційне розрізнення. Більшість ситуацій взаємодії демонструють різні шанси для чоловіка та жінки, а в публічній сфері шанси чоловіків явно вищі.

Висновки до розділу I:

Основним елементом суспільства є людина. Особистість як суб'єкт соціальних відносин насамперед характеризує свою автономність, до певної міри незалежності від суспільства. Особиста незалежність пов'язана з наявністю у індивіда внутрішнього світу – потреб, інтересів, мотивів, соціальних установок, ціннісних орієнтацій, що визначають його поведінку в суспільстві.

Велике значення для особистості як суб'єкта соціальних відносин та її власного життя мають переконання, певні знання, у правильності і життєво важливі значення в яких людина глибоко впевнена і які слугують орієнтиром для її вчинків. Завдяки зв'язкам з суспільством формуються гендерні установки та гендерні стереотипи.

Також для формування індивідуальних особливостей велике значення має унікальний індивідуальний досвід. На власному досвіді людина формує своє ставлення до різних соціальних груп.

Розділ II

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ АТИТЮДІВ, ОПОСЕРЕДКОВАНИХ СТРУКТУРОЮ ОБРАЗУ «Я»

2.1.Методологічні основи дослідження.

З метою підтвердження гіпотези щодо впливу структурних компонентів образу «Я» на гендерні атитюди було проведено емпіричне дослідження. У дослідженні прийняли участь 200 осіб. Серед них 151 особа ранньої дорослості (17 – 25 років) та 49 осіб зрілого віку (26 – 50 років). Розподіл вікової періодизації відбувався за класифікацією Дж. Біррена [41]. 13 (7%) осіб проживають в Києві, 72 (35%) особи проживають в обласному центрі, 88 (43%) особи з іншого міста, а 31 (15%) особа з села. 2 особи (1%) мають вищу освіту, а саме кандидат або доктор наук, 47 (23%) осіб отримали диплом магістра, 60 (30%) осіб мають диплом бакалавра, 41 (21%) особа закінчила коледж, 43 (21%) особи мають повну середню освіту та 8 (4%) осіб мають неповну середню освіту. 79 (40%) осіб не заміжні/одружені, 30 (15%) осіб не перебували в шлюбі, 5 (3%) осіб розлучені, 31 (16%) особа перебуває в офіційному шлюбі, 20 (10%) осіб знаходяться у цивільному шлюбі, 34 (17%)

особи знаходяться у відносинах, проте живуть окремо, 1 (1%) особа вдівець. 94 (47%) особи віднесли свою гендерну ідентичність до жінки, 94 (47%) особи віднесли себе до чоловічої гендерної ідентичності, 3 (2%) особи віднесли себе до транс – чоловічої гендерної ідентичності, 2 (1%) особи обрали бігендерну ідентичність, 2 (1%) особи обрали небінарну гендерну ідентичність, 1 (1%) особа обрала гендерквір, 1 (1%) особа віднесла себе до демігендера та 3 (2%) обрали варіант інше.

Для виконання поставлених завдань, які мають практичне значення в даній роботі були використані наступні методики:

1. Методика для дослідження рівня відкритості – «Велика п'ятірка» особистісних якостей Р. МакКрае, П. Коста [50].
2. Госпітальна Шкала тривоги і депресії (HADS) [54].
3. Методика «Особистісний Диференціал» (Е. Бажин, А. Еткінд) [2].

Також були використані дві авторські анкети:

1. Анкета спрямована на вивчення відношення до ЛГБТ спільноти (ДОДАТОК Г).
2. Анкета спрямована на вивчення ставлення особистості до різних ролей чоловіка та жінки (ДОДАТОК Г).

1. «Велика п'ятірка» особистісних якостей Р. МакКрае, П. Коста. Шкала «Рівень відкритості» – відкритість до нового досвіду вимірює риси особистості, що складається з набору конкретних рис, звичок та тенденцій, які об'єднуються в одне ціле. Людина легко сприймає все те нове, що з'являється навколо, демонструє цікавість, гнучкість і готовність до змін, зазвичай схильний до творчості. Але це може обернутися деякої «поверховістю», нестійкістю переконань і інтересів. У другому випадку насторожено ставиться до всього нового і несподіваного, віддає перевагу стабільності, важко змінює свої принципи і переконання. Йому важко орієнтуватися в несподіваних ситуаціях, він любить стабільність і прагне

забезпечити її у своєму житті. Високі бали свідчать про відкритість до нового досвіду.

Респондентам пропонується вісім запитань, з трьома варіантами відповідей (див. ДОДАТОК Ж). На виконання опитувальника відводиться 5 – 10 хвилин.

Обробка та інтерпретація результатів проводиться за допомогою ключа. Відповіді позначаються одною із трьох чисел: 0 – ні, це не про мене, 1 – інколи це про мене, інколи ні, 2 – так, це повністю про мене. І в залежності від відповіді додається сума. Потім підраховується сумарна кількість балів по кожному запитанню та за допомогою інтерпретації результату, можна побачити ступінь вираженості та переважання особистісних якостей. Чим вище бал тим досліджуваний відкритий до нового досвіду, чим нижче ти більш закритий.

При інтерпретації показників можна використати наведений ключ:

- 0 – 5 балів – низький рівень відкритості;
- 6 – 11 балів – середній рівень відкритості;
- 12 – 16 балів – високий рівень відкритості.

2. Госпітальна шкала тривоги і депресії HADS розроблена для первинного виявлення депресії і тривоги. Дана шкала тривоги і депресії була розроблена в 1983 році двома авторами з метою визначення та оцінки тяжкості симптомів депресії та тривоги. Переваги шкали HADS полягають у простоті застосування і обробки, що дозволяє рекомендувати її до використання для первинного виявлення (скринінгу) тривоги та депресії [39].

Шкала складена з 14 тверджень, які поділені на дві шкали:

Перша шкала А – «тривога»: непарні пункти 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13.

Друга шкала D – «депресія»: парні пункти 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14.

Кожному твердженню відповідають 4 варіанти відповіді, що відображають ступінь наростання симптоматики, – градації вираженості ознаки, і кодуються за наростанням тяжкості симптому від 0 балів (відсутність) до 4

(максимальна вираженість) (див. ДОДАТОК Д та Є). На виконання даного завдання відводилося 10 хвилин.

При інтерпретації показників можна використати наведений ключ:
0-7 балів – «норма» (відсутність достовірно виражених симптомів тривоги і депресії);
8-10 балів – «субклінічно виражена тривога / депресія»;
11 балів і вище – «клінічно виражена тривога / депресія».

3. У дослідженні використовувалась методика «Особистісний Диференціал», яка направлена на вивчення певних властивостей особистості, її самосвідомості, міжособистісних відносин. Дана методика може бути використана у випадку, коли необхідно отримати інформацію про суб'єктивні аспекти відносин кореспондента до себе або до інших образів. Від особистісних опитувальників він відрізняється стислістю і прямою, спрямованістю на дані самосвідомості.

В даному дослідженні метод особистісного диференціалу необхідний для визначення того, як досліджувані сприймають себе, як особистість, а також сприйняття окремо образу «Гей» та «Лесбійки». Та за результатами проаналізувати, як пов'язано між собою сприйняття себе та представників ЛГБТ. В якості стимульного матеріалу було використано список з 19 твердженнями представлених прикметниками.

Особистісний диференціал є комбінацією методу контрольованих асоціацій і процедури шкалювання, які направлені на вивчення міжособистісних відносин. Оскільки коло словесних асоціативних реакцій індивіда на стимул обмежується і направляється заданими біполярними шкалами.

Таким чином, шкали допомагають випробуваному вербалізувати свою реакцію на образ власного «Я» та представників ЛГБТ. На виконання завдання було дано 20 – 25 хвилин.

2.2. Результати дослідження рівня тривоги та депресії.

З метою реалізації завдання нашого дослідження було застосовано комплекс психодіагностичних методик, результати яких піддавалися кількісному та якісному аналізу. Для дослідження особистісної тривоги була використана методика: «Госпітальна шкала тривоги».

Таблиця 2.2.1

Рівень тривоги у досліджуваних групах

Рівень тривоги	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	44%	50%	40%
Середній	40%	30%	30%
Високий	16%	20%	30%

Результати таблиці 2.2.1 свідчать, що більшість досліджуваних, а саме 44%, мають низький рівень тривоги або взагалі її не мають, у 40% виражений середній рівень тривоги та 16 % мають досить високий рівень тривоги. Також було проаналізовано гендерні прояви особливості тривоги респондентів. Так 50% чоловіків мають низький рівень тривоги, 30% мають середній рівень, а 20% високий рівень тривоги. У жінок також переважає низький рівень тривоги – 40%, у 30% жінок середній рівень та 30% високий рівень тривоги.

Отже, підводячи підсумок можна відзначити, що у більшості переважає низький рівень тривоги, проте у багатьох респондентів має місце середній або високий рівень тривоги. Також якщо порівнювати гендерні групи, то можна побачити, що у жінок частіше проявляється високий рівень тривоги.

Таблиця 2.2.2

Рівень депресії у досліджуваних групах

Рівень депресії	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	69%	60%	57%
Середній	21%	26%	40%
Високий	10%	14%	3%

Проаналізувавши таблицю 2.2.2 можна побачити, що більшості респондентів низький рівень депресії, а саме у 69%, 21% опитаних мають середній рівень та 10% мають високий рівень депресії. Порівнюючи гендерні прояви видно, що у 60% чоловіків та 57% жінок переважає низький рівень депресії. У 26% чоловіків середній рівень, а у жінок 40%, проте у 14% чоловіків присутній високий рівень депресії, то у жінок даний відсоток значно менший 3%.

Отже, дивлячись на дані результати, більшість респондентів мають низький рівень депресії, у жінок також більше проявляється середній рівень, а у чоловік проявляється більш високий рівень депресії.

Таблиця 2.2.3

Рівень тривоги в осіб ранньої дорослості

Рівень тривоги	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	45%	54%	36%
Середній	31%	30%	33%
Високий	24%	16%	31%

Аналізуючи результати таблиці 2.2.3 можна побачити, що у більшості респондентів переважає низький рівень тривоги – 45%, у 31% присутній середній рівень та 24% осіб має високий рівень тривоги. Завдяки гендерним проявам, можна сказати, що у більшості чоловіків низький рівень тривоги, у 30% середній рівень та у 24% високий рівень. У жінок відсотки розподілені майже рівномірно, а саме 36% жінок мають низький рівень, 33% середні показник та 31% мають високий рівень тривоги.

Отже, у респондентів ранньої дорослості переважає саме низький рівень тривоги. Проте у жінок також добре виражений середній та високий рівень тривоги. У чоловіків більший розрив між відсотками.

Таблиця 2.2.4

Рівень тривоги осіб зрілого віку

Рівень тривоги	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	41%	35%	48%
Середній	33%	31%	35%
Високий	26%	35%	17%

Завдяки таблиці 2.2.4 можна побачити, що у осіб зрілого віку переважає низький рівень тривоги – 41%, 33% мають середній рівень та 26% високий. Дивлячись на гендерні прояви, можна стверджувати, що і у чоловіків і у жінок переважає низький рівень тривоги. Низький та високий рівень тривоги у чоловіків на одному рівні – 35, а середній рівень відповідає 35%. У жінок переважає низький рівень тривоги – 48%, середній відповідає – 35%, а високий – 17%.

Отже, у респондентів зрілого віку переважає низький рівень тривоги. Проте у чоловіків віку результати розподілені більш рівномірно, в межах 35%. Також низький та високий рівень тривоги у чоловіків на одному рівні. У жінок переважає, саме низький та середній рівень тривоги.

Таблиця 2.2.5

Рівень депресії осіб ранньої дорослості

Рівень депресії	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	55%	69%	78%
Середній	23%	20%	13%
Високий	12%	11%	5%

Дивлячись на таблицю 2.2.5 можна побачити, що у осіб ранньої дорослості переважає низький рівень депресії – 55%, у 23% середній рівень та у 12% високий. Щодо гендерних аспектів, то у чоловіків та жінок переважає низький рівень депресії. У чоловіків низький рівень відповідає 69%, середній – 20% та високий – 11%. У жінок низький рівень – 78%, середній – 13% та високий – 5%.

Отже, у більшості респондентів чоловічої та жіночої статі низький рівень депресії, середні та високі рівні депресії майже не проявлені.

Таблиця 2.2.6

Рівень депресії осіб зрілого віку

Рівень депресії	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	57%	35%	83%
Середній	29%	42%	13%
Високий	14%	23%	4%

Завдяки таблиці 2.2.6 можна побачити, що у осіб зрілого віку, переважає низький рівень депресії – 57%, середній рівень відповідає – 29% та високий рівень – 14%. Проаналізувавши гендерні аспекти, то можна побачити, що у чоловіків переважає середній рівень депресії – 42%, низький рівень відповідає – 35%, а високий – 23%. У жінок досить сильно виражений низький рівень тривоги 83%, а середній 13% та високий 4% майже не проявлені.

Таблиця 2.2.7

Рівень значимих відмінностей у досліджуваних групах між тривогою та депресією

	Тривога			Депресія		
	Жінки	Чоловіки	Небінарні	Жінки	Чоловіки	Небінарні
\bar{x}	8,28±1,09	7,66±1,11*	10,5±1,35*	8,28±1,43	7,66±1,33	10,5±1,61

σ	3,16	3,09	4,38	3,16	3,09	4,38
V_x (%)	38,14	40,27	41,71	58,94	58,02	62,26

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$).

Дивлячись на таблицю 2.2.7, можна побачити, що були виявлені статистично значущі відмінності в параметрі «Тривога», а саме між гендерною ідентичністю чоловіків та небінарних осіб. Це може вказувати, що рівень тривоги даних гендерних груп мають взаємозв'язок між собою. Проте інших статистично значущих відмінностей в інших параметрах не виявлено.

Отже, за результатами видно, що чоловіки знаходяться у більш депресивному стані аніж жінки. Проте у жінок більше підвищений рівень тривоги.

2.3 Результати дослідження рівня відкритості

Таблиця 2.3.1

Рівень відкритості до нового досвіду у досліджуваних групах.

Рівень відкритості	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	4%	6%	2%
Середній	62%	67%	58%
Високий	34%	27%	40%

Аналізуючи таблицю 2.3.1 можна побачити, що більшості респондентів переважає середній рівень відкритості до нового досвіду, 62% опитаних сприймають все нове, що з'являється навколо них, проте також можуть ставитися насторожено до всього нового і несподіваного. Також 34% осіб

мають високий рівень відкритості до нового досвіду. Порівнюючи чоловіків та жінок, то можна сказати, що жінки мають більш високий рівень відкритості, а саме 40%, тоді як у чоловіків 27%. Також низький рівень відкритості переважає в 6% респондентів.

Таблиця 2.3.2

Рівень відкритості до нового досвіду у осіб ранньої дорослості

Рівень відкритості	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	4%	7%	1%
Середній	56%	63%	50%
Високий	40%	27%	49%

За результатами таблиці 2.3.2 виявлено, що у осіб ранньої дорослості переважає середній рівень відкритості до нового досвіду. Порівнюючи результати між жінками та чоловіками, можна зауважити, що більшість жінок має високий рівень відкритості, а саме 49%. Тоді, як 27% чоловіків мають високий рівень відкритості. Також видно різницю результатів і по низькому рівню відкритості, а саме у чоловіків 63%, а у жінок 50%. Тобто на відміну чоловікам, жінки мають більш високий рівень відкритості до нового досвіду.

Таблиця 2.3.3

Рівень відкритості до нового досвіду осіб зрілого віку

Рівень відкритості	Разом	Чоловіки	Жінки
Низький	6%	8%	4%
Середній	80%	73%	87%
Високий	14%	19%	9%

Результати таблиці 2.3.3 показують, що у осіб зрілого віку переважає середній рівень відкритості, а саме у 80% – ти опитаних. Порівнюючи

результати, то і у чоловіків і у жінок переважає середній рівень відкритості до нового досвіду, у чоловіків 73%, а у жінок 87%. Проте різниця в відсотках достатньо велика. Також в даній таблиці можна побачити, що 19% чоловіків мають високий рівень відкритості, тоді як у жінок тільки 9%. Це може вказувати, на те що, з віком жінки стають більш закритими, а чоловіки більш відкритими до нового досвіду. На дані результати могли впливати життєві ситуації респондентів.

2.4. Результати дослідження сприйняття образу «Я», «Гей» та «Лесбійка».

З метою реалізації поставлених завдань, нами було використано метод «Особистісний Диференціал». Який складався з прикметників, що оцінювались респондентами від 1 до 5. Під час обробки результатів 19 критеріїв оцінки було об'єднано в 3 групи: «Оцінка», «Активність», «Сила».

Таблиця 2.4.1

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Я» у досліджуваних

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
\bar{x}	26,72±0,83	22,95±0,79	24,9±0,74
σ	3,30	2,99	3,16
V_x (%)	12,4	12,7	10,9

Дивлячись на таблицю 2.4.1 у респондентів найбільш виражена категорія «Оцінка» – 26,72. Проте між «Оцінкою», «Активністю» та «Силою» не виявлено статистично значущих відмінностей. Це вказує на те, що більшість респондентів в різних параметрах оцінюють себе однаково та не виділяють одну категорію більше, аніж другу. Коефіцієнт варіацій менше

30%, це означає, що опитувані в більшості відповідали однаково на запитання.

Таблиця 2.4.2

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Я» у осіб ранньої дорослості

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
$\bar{\chi}$	26,79±0,89	22,75±0,85	24,77±0,78
σ	4,59	4,06	3,88
V_x (%)	17,1	17,8	19,4

Аналізуючи результати таблиці 2.4.2 можна побачити, що в середньому значенні, між групами «оцінка», «активність» та «сила» великих розбіжностей не має. Всі результати варіюються в межах 22 – 26. Дивлячись на коефіцієнт варіацій, то можна побачити, що вибірка є однорідною. Тобто респонденти в більшості запитань відповідали однаково.

Таблиця 2.4.3

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Я» у осіб зрілого віку

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
$\bar{\chi}$	26,5±0,64*	23,5±0,61*	29,2±0,62*
σ	3,30	2,99	3,16
V_x (%)	12,47	12,70	10,9

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$)

При сприйнятті образу «Я» у осіб зрілого віку, більш високі бали отримав параметр «Сила» (29,2). Даний параметр найбільш відрізняється від

параметру «Активність» (23,5). Проте параметр «Оцінка» істотно не відрізняється від параметру «Сила». Статистична значимість була виявлена між «Оцінкою» та «Силою», а також між «Активністю» та «Силою».

Таблиця 2.4.4

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Гей» у досліджуваних

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
$\bar{\chi}$	22,65±1,57*	19,80 ±1,43*	20,42±1,53*
σ	7,49	6,39	6,92
V_x (%)	33,07	32,27	33,89

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$)

Аналізуючи таблицю 2.4.4 найбільш вираженим є параметр «Оцінка» (22,65), найменш виражений параметр «Активність» (19,80). Також виявлено значимі відмінності на рівні $p \leq 0,5$ між «Оцінкою» та «Силою», а також між «Активністю» та «Силою». Це може вказувати на те що респонденти схильні більш позитивно оцінювати параметр «Оцінка» в образі гея, аніж «Активність» та «Сила». Між «Оцінкою» та «Активністю» не виявлено значимих відмінностей. Завдяки коефіцієнту варіацій можна побачити, що вибірка є неоднорідною. Респонденти відповідали по різному.

Таблиця 2.4.5

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Гей» у осіб ранньої дорослості.

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
$\bar{\chi}$	23,49±1,45*	20,55±1,30*	21,34±1,41*
σ	7,05	5,90	6,54
V_x (%)	30,02	28,6	30,6

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$)

За результатами таблиці 2.4.5 найбільш вираженим є параметр «Оцінка» (23,49), а найменш вираженим «Активність» (20,55). Також виявлено значимі відмінності на рівні $p \leq 0,5$ між «Оцінкою» та «Силою», «Оцінкою» та «Активністю» а також між «Активністю» та «Силою». Це може вказувати на те що респонденти схильні більш позитивно оцінювати параметр «Сила» в образі гея, аніж «Активність». Також опитувані схильні більш позитивно оцінюють образ гея, аніж його силу та активність. Завдяки коефіцієнту варіацій можна побачити, що вибірка є неоднорідною. Респонденти відповідали по різному.

Таблиця 2.4.6

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Гей» у осіб зрілого віку.

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
\bar{X}	20,04±1,83*	17,49±1,74*	17,55±1,74*
σ	8,23	7,31	7,32
V_x (%)	41,08	41,79	41,72

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$)

За результатами таблиці 2.4.6 найбільш вираженим є параметр «Оцінка» (20,04), а найменш вираженим «Активність» (17,49). Також виявлено значимі відмінності на рівні $p \leq 0,5$ між «Оцінкою» та «Силою», а також між «Активністю» та «Силою». Це може вказувати на те що респонденти схильні більш позитивно оцінювати параметр «Сила» в образі гея, аніж «Активність». Також опитувані схильні більш позитивно оцінюють образ гея, аніж його силу. Між «Оцінкою» та «Активністю» не виявлено. Завдяки коефіцієнту варіацій можна побачити, що вибірка є неоднорідною. Респонденти відповідали по різному.

Таблиця 2.4.7

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Лесбіянка» у досліджуваних

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
\bar{x}	25,52±1,19	21,16±1,28	21,36±1,35
σ	6,03	5,90	6,25
V_x (%)	23,64	27,87	29,28

За результатами таблиці 2.4.7 найбільш виражений параметр «Оцінка» (25,52), та менш виражена «Активність» (21,16). Значимих відмінностей не виявлено. Завдяки коефіцієнту варіацій можна побачити, що вибірка є однорідною. Більшість респондентів відповідали однаково.

Таблиця 2.4.8

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Лесбіянка» у осіб ранньої дорослості.

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
\bar{x}	26,68±1,02	21,97±1,12	22,23±1,21
σ	5,16	5,29	5,71

V_x (%)	19,3	24,06	25,6
-----------	------	-------	------

При сприйнятті образу «Лесбіянка» найбільші бали отримав параметр «Оцінка» (26,68). Даний параметр значно відрізняється від «Активності» (21,97) та «Сили» (22,23). Проте «Активність» та «Сила» між собою суттєвих відмінностей немає. Коефіцієнт варіацій по всім трьом параметрам не перевищує 30%, що говорить про певну однорідність оцінювання.

Таблиця 2.4.9

Результати дослідження особливостей сприйняття образу «Лесбіянка» у осіб зрілого віку.

	«Оцінка»	«Активність»	«Сила»
\bar{X}	21,95±1,51*	18,69±1,61*	18,69±1,65*
σ	7,10	6,97	7,13
V_x (%)	32,3	37,3	38,1

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,5$)

У таблиці 2.4.9 параметр «Оцінка» (21,95) найбільш виражений. А «Активність» та «Сила» мають один результат, а саме 18,69. Також виявлено значимі відмінності на рівні $p \leq 0,5$ між «Оцінкою» та «Активністю» та між «Оцінкою» та «Силою». Це вказує на те, що респонденти більше приділяють увагу оцінці образу лесбіянки, аніж їхній активності та силі. Між «Активністю» та «Силою» значимих відмінностей не виявлено. Також коефіцієнт варіацій перевищує 30%, що вказує на неоднорідність групи. Більшість відповідали по різному.

2.5. Кореляційні зв'язки показників образів «Я», «Гея» та «Лесбійка» у осіб з різною гендерною ідентифікацією

Таблиця 2.5.1

Кореляційні зв'язки показників образів «Я», «Гей» та «Лесбійка» у осіб з жіночою гендерною ідентифікацією

		Образ «Я»			Образ «Гей»			Образ «Лесбійки»		
		Оцінка	Активність	Сила	Оцінка	Активність	Сила	Оцінка	Активність	Сила
Образ з «Я»	Оцінка	1								
	Активність	0,59*	1							
	Сила	0,51*	0,62*	1						
Образ з «Гей»	Оцінка	–	–	–	1					
	Активність	–	0,21*	–	0,89*	1				
	Сила	–	–	–	0,85*	0,89*	1			
Образ з «Лесбійки»	Оцінка	–	–	–	0,84*	0,82*	0,84*	1		
	Активність	–	–	–	0,84*	0,87*	0,85*	0,88*	1	
	Сила	–	–	–	0,82*	0,84*	0,87*	0,87*	0,92*	1

	Відкритість	0,34*	–	–	0,32*	0,35*	0,31*	0,30*	0,35*	0,30*
--	-------------	-------	---	---	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей $p \leq 0,05$.

Структура компонентів образу «Я» у осіб, що ідентифікують себе з жіночою гендерною ідентичністю, представляє собою цілісне утворення, про що свідчать значущі кореляційні зв'язки між окремими компонентами образу. З іншого боку, складові образу «Я» не мають кореляційних зав'язків з образами «Гея» та «Лесбійка», Це означає, що має місце відсутність ідентифікації між зазначеними образами та само сприйняттям.

За результатами (див. Таблицю 2.5.1) можна побачити, що людина яка ідентифікує себе з жіночою гендерною ідентичністю, має окрему структуру компонентів образу «Я», які ніяк не пов'язані з образами «Гея» та «Лесбійки». Проте образи «Гея» та «Лесбійки» сприймаються як окреме утворення, при цьому відсутня ідентифікація, про це говорить відсутність кореляції. Також дані образи корелюють між собою, це говорить про сприйняття їх як єдиного образу. Для жінок з високими показниками відкритості, характерне повне сприйняття як геїв, так і лесбійок, присутня кореляція між усіма показниками.

Таблиця 2.5.2

Кореляційні зв'язки показників образів «Я», «Гей» та «Лесбійка» у осіб з чоловічою гендерною ідентифікацією

		Образ «Я»			Образ «Гей»			Образ «Лесбійки»		
		Оцінка	Активність	Сила	Оцінка	Активність	Сила	Оцінка	Активність	Сила
Образ «Я»	Оцінка	1								
	Активність	0,67*	1							
	Сила	0,48*	0,68*	1						
Образ «Гей»	Оцінка	–	–	–	1					
	Активність	–	–	–	0,92*	1				
	Сила	–	–	–	0,91*	0,94*	1			
Образ «Лесбійка»	Оцінка	–	–	–	0,48*	0,48*	0,48*	1		
	Активність	–	–	–	0,48*	0,52*	0,53*	0,90*	1	
	Сила	–	0,21*	–	0,50*	0,53*	0,57*	0,87*	0,92*	1

й к и »										
	Відкритість	–	–	–	0,23*	–	0,22*	–	–	–

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей $p \leq 0,05$.

Структура компонентів образу «Я» у осіб, що ідентифікують себе з чоловічою гендерною ідентичністю, представляє собою цілісне утворення, про що свідчать значущі кореляційні зв'язки між окремими компонентами образу. З іншого боку, складові образу «Я» не мають кореляційних зав'язків в образами «Гей» та «Лесбійка», Це означає, що має місце відсутність ідентифікації між зазначеними образами та самосприйняттям.

Дивлячись на результати (див. Таблицю 2.5.2) можна побачити, що людина яка ідентифікує себе з чоловічою гендерною ідентичністю, має окрему структуру компонентів образу «Я», які ніяк не пов'язані з образами «Гей» та «Лесбійки». Проте образи «Гей» та «Лесбійки» сприймаються як окреме утворення, при цьому відсутня ідентифікація, про це говорить відсутність кореляції. Також дані образи корелюють між собою, це говорить про сприйняття їх як єдиного образу. Для чоловіків, навіть з високими показниками відкритості, не характерно позитивне сприйняття образу лесбійки. Образ гей оцінюється частково позитивно.

Таблиця 2.5.3

Кореляційні зв'язки показників образів «Я», «Гей» та «Лесбійка» у осіб з небінарною гендерною ідентифікацією

		Образ «Я»	Образ «Гей»	Образ «Лесбійки»
--	--	-----------	-------------	------------------

		Оц інк а	Ак ти вні сть	Си ла	Оц інк а	Ак ти вні сть	С и л а	Оц інк а	Ак ти вні сть	С и л а
О бр аз « Я »	Оцінка	1								
	Активність	0,90*	1							
	Сила	0,88*	0,89*	1						
О бр аз «Г ея »	Оцінка	0,58*	0,77*	0,61*	1					
	Активність	0,73*	0,86*	0,72*	0,96*	1				
	Сила	0,61*	0,76*	0,72*	0,93*	0,93*	1			
О бр аз « Ле сб ій ки »	Оцінка	–	–	–	–	–	–	1		
	Активність	–	–	–	–	–	–	0,77*	1	
	Сила	–	–	–	–	–	–	0,82*	0,98*	1
	Відкритість	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Примітка:

* – наявність статистично значущих відмінностей $p \leq 0,21$; $p = 0,05$.

За результатами Таблиці 2.5.3 можна побачити, що у респондентів, що ідентифікують себе з небінарною гендерною ідентичністю, має місце кореляція власного образу з образом «Гея». Дана кореляція вказує, що відбувається ідентифікація з даним образом. Проте образ «Гея» та «Лесбійки» сприймаються, як окремі групи, відсутня кореляція між даними образами та образом «Я» респондентів. В даному кореляційному аналізі, виражене позитивне сприйняття образів «Гея» та «Лесбійки». Проте відкритість до нового досвіду не має певного значення.

Висновки до розділу 2

В даному дослідженні приймало участь 200 осіб, під час проходження анкети, було виділено запитання про гендерну ідентичність. Як показали результати запитання, відносно гендерної ідентичності, було виявлено що ідентифікують себе з жінкою – 94 особи, з чоловіком – 94 особи, та з іншою гендерною ідентичністю – 12 осіб (бігендер, демігендер, транс – чоловік, гендерквір та ін.). У подальшому для позначення даних гендерних ідентичностей, використовується термін небінарна особа. Дане поєднання відбулося, для більш легкого та зрозумілого аналізу результатів.

За результатами (див. Додаток А, Додаток Б, Додаток В) можна побачити, що людина яка ідентифікує себе з жіночою гендерною ідентичністю, в образі «Я» статистично значущі відмінності виділяються тільки в параметрі «Сила» ($p = 0,30$). Проте має більш позитивне відношення до образу «Гея» ($p = 0,29; 0,26; 0,34$). А в образі «Лесбійки» ($p = 0,08; 0,10; 0,12$) жінки не оцінюють ні позитивно, ні негативно. Було виявлено, що жіноча гендерна ідентичність не має значимих кореляційних зв'язків з сприйняттям образу «Лесбійки». Таким чином можна припустити, що до даного образу, вони мають нейтральне відношення. Жінки мають взаємозв'язок між сприйняттям образів та високим рівнем відкритості.

За результатами (див. Додаток А, Додаток Б, Додаток В) можна побачити, що людина яка ідентифікує себе з чоловічою гендерною ідентичністю, у власному образі чоловіків статистично значущі відмінності виділяються тільки в параметрі «Сила» ($p = 0,34$). Проте мають більш чітке негативне сприйняття: образу «Гея» ($p = 0,38; 0,33; 0,40$) та «Лесбійки» ($p = 0,16; 0,17; 0,18$) У чоловіків не виявлено значимих кореляцій, тобто емоційні особливості, такі як: тривога та депресія не мають взаємозв'язок з прийняттям образів. Рівень відкритості не виражений.

За результатами (див. Додаток А, Додаток Б, Додаток В) можна побачити, що людина яка ідентифікує себе з небінарною гендерною

ідентичністю, власний образ ($p = 0,04; 0,11; 0,09$) вони не оцінюють, немає ніяких статистично значущих відмінностей не виявлено. Проте вони мають позитивне відношення до образу «Гей» ($p = 0,16$ та $0,18$) та «Лейсбійка» ($p = 0,18; 0,16; 0,14$). Не виявлено також, значимих кореляцій в параметрі «Депресія» та «Відкритість». Але параметр «Тривога» має взаємозв'язок з прийняттям образів. Це може вказувати на те, що людям, які ідентифікують себе з небінарною гендерною ідентичністю складно пристосовуватися до суспільства.

Можна говорити про різні механізми, які лежать в основі сприйняття гейів і лесбійок. Проте під час проведення анкетування, було виділено три, а саме: відкритість до нового досвіду, тривога та депресія. Після отриманих результатів, було виявлено, що:

- у жінок основним чинником позитивного сприйняття є відкритість.

- сприйняття у чоловіків частково опосередковано відкритістю. При цьому ця характеристика визначає сприйняття тільки гейів. Сприйняття лесбіянок опосередковано, ймовірно, іншими механізмами, які використані методики не дали можливість виявити.

- небінарні особи оцінюють гейів і лесбіянок через механізми ідентифікації. Відкритість до нового досвіду не має значного значення.

Отже, образ «Я» у людей з високими показниками, корелює з високими оцінками самого себе. Тобто, чим більше людина відкрита до нового досвіду, тим позитивніше сприймає власний образ, образ «Гей» та «Лесбійки». За даними результатами, можна побачити, що небінарні люди є найбільш толерантні до сприйняття образів «Гей» та «Лесбіянки».

РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

3.1. Гендерна компетентність.

Гендерна компетентність дозволяє особистості не бути суб'єктом і об'єктом ситуацій гендерної нерівності. Іншими словами, гендерна компетентність – це здатність чоловіків і жінок помічати ситуації гендерної нерівності у навколишньому їхньому житті; протистояти сексистським,

дискримінаційним діям і впливам; самим не створювати ситуації гендерної нерівності [20].

Окрім цього гендерну компетентність можна розуміти, як динамічне утворення особистості студента, яке включає в себе уявлення про призначення чоловіка і жінки у суспільстві, особливостях особистої жіночої чи чоловічої індивідуальності, образі «Я-концепції», знань про гендерні особливості суб'єктів суспільної взаємодії; цінностях відносин до уявлень обох статей, їх взаємовідносинах [13].

Гендерна компетентність є ключовою якістю, яка ґрунтується на визначенні гендеру як структурної категорії в соціальному аналізі. Її розглядають як необхідні знання для визначення соціальних детермінантів у поведінці та взаєминах жінок і чоловіків, а також як уміння поводитися з цими детермінантами так, щоб для обох статей відкрилися нові можливості. Головним елементом гендерної компетентності є знання щодо соціального конструювання гендерних відносин та наявність у них ієрархії [32].

Аналіз сучасної психологічної літератури гендерної спрямованості дозволяє зробити висновок, що гендерно-компетентним можна вважати таку людину, якій притаманні егалітарний гендерні подання; у якого не виражені гендерні стереотипи; у якого відсутні гендерні упередження (забобони); для якого характерна партнерська модель відносин в поведінці і взаємодії з людьми свого та іншого статі.

Компетентність демонструє реальний рівень досягнень особистості, її привласнений досвід, який постійно змінюється з розвитком особистості. Н. Павлик [29], аналізуючи структуру компетентності, зазначає, що її складають знання, уміння, навички, ставлення, емоції, цінності, мотиви, потреби, цілі, поведінка. І. Мунтян розглядає гендерну компетентність як новий, але найважливіший аспект гностичної складової професіоналізму діяльності й особистості сучасного студента та студентки, покликаною

сприяти досягненню гендерної рівності й демократії членів суспільства шляхом формування їх гендерної культури [23].

Гендерна компетентність конструюється на основі аналізу моделей гендерних взаємовідносин, котрі розвиваються і трансформуються в суспільстві. У структурі гендерної компетентності виділяються три її складові [25]:

- когнітивна (обізнаність та усвідомлення гендерної проблематики);
- операційна (уміння і навички щодо впровадження гендерного підходу в управлінні в практику);
- особистісна (прийняття себе і своєї статі, толерантне ставлення до представників іншої статі, засноване на гендерній рівності представників обох статей, бачення та попередження негативних проявів гендерних стереотипів).

Гендерно не компетентні особистості не можуть звільнитися від тиску гендерно-поляризованої і андроцентричної культури, тому вони часто переживають конфліктні стани нереалізованих особистісних прагнень і невідповідності очікуванням.

Одним з найефективніших засобів формування гендерно компетентної особистості є використання гендерної теорії в культурологічній освіті студентів, оскільки: 1) гендерні питання – це питання культури; 2) гендерні знання, цінності і стереотипи транслуються освітніми засобами через весь комплекс предметів, і через прихований навчальний план; 3) під культурологічною освітою розуміється формування людини як суб'єкта культури (тобто усвідомлення себе одночасно і суб'єктом, і об'єктом культури), що в повному об'ємі може бути зіставлене з питаннями гендерної теорії [26].

Гендерна компетентність, як і кожна наука несе по собі певну структуру необхідних компонентів, формування яких і складатиме цілісну картину розуміння понять «гендера» і «гендерної рівності».

Невід'ємною складовою гендерної компетентності є сукупність:

1. Знать: законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності, положень та сутності гендерного підходу, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, знання форм і методів гендерного виховання, особливостей гендерної соціалізації, механізмів дії гендерних стереотипів.
2. Вмінь: розпізнавати гендерні аспекти, проблеми, здійснювати гендерний аналіз (збір якісної інформації у сфері гендерних відносин, що ґрунтується на розумінні гендерних тенденцій у суспільстві й використанні цих знань для розкриття наявних та потенційних соціальних проблем і пошуку рішень їх оптимального розв'язання, поширювати гендерні знання шляхом використання адекватних методів, засобів тощо.
3. Навичок: здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику тощо. Надзвичайно важливий структурний компонент – поведінка, діяльність, спрямована на утвердження ідеї гендерної рівності. За умови, коли людина буде суб'єктом активної дії, вона матиме змогу самореалізуватися, бути вільною від стереотипних поглядів, здатною до самостійного прийняття рішень [21].

Як інтегральна характеристика, гендерна компетентність визначається єдністю її структурних компонентів, що включає в себе мотиваційно-ціннісний, когнітивний і операційно-технологічний компоненти.

1. Мотиваційно-ціннісний компонент включає особистісне, змістотворне ставлення до гендерної знання, до таких понять, як гендерна роль, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи самого соціального педагога як носія всіх атрибутів. Мотиваційно-ціннісна складова передбачає успішність у виконанні гендерних ролей; засіб саморозвитку; реалізацію здібностей.
2. Когнітивний компонент включає гендерне знання, володіння процедурами його добування і проведення з ним інтелектуальних операцій.

3. Когнітивна складова припускає, що у студентів будуть сформовані наукові уявлення про гендер. В науковий опис поняття гендер введено для того, щоб провести межу між поняттям біологічна стать і соціальними і культурними імплікації, що вкладаються в концепти чоловіче - жіноче: поділ ролей, культурні традиції, відносини влади у зв'язку зі статтю людей.

4. Операційно-технологічний компонент включає здатність застосовувати компетенції у професійній діяльності при вирішенні проблем, що можуть виникнути у процесі взаємодії жінок та чоловіків і призводитимуть до конфліктних ситуацій [14].

Формування всіх цих якостей, знань і умінь у студентів є важливим напрямом для процесу побудови нових сучасних поглядів та взаємодії усіх її членів суспільства.

Вагомим аспектом є те, що сама по собі гендерна компетенція є ціннісно-нейтральною: навіть якщо людина вибирає патріархальну систему цінностей, структурні елементи його компетентності залишаються тими самими. Проте подібний вибір вплине на всі елементи компетенції. На сучасному етапі можливим є лише створення проектної моделі гендерної компетенції, реальне наповнення (знання, вміння, навички, способи діяльності, мінімально необхідний досвід діяльності, індикатори з визначення ступеня/рівня компетентності студента), які вимагає відповідна гендерна культура.

Враховуючи подібну модель гендерної компетенції і елементи гендерної компетентності, гендерна компетентність студентів має включати:

- цінності гендерної рівності, гендерної толерантності, антисексизму;
- усвідомлення соціокультурної (ціннісної та ідеологічної) природи існуючих гендерних відмінностей;
- знання моделей гендерних культур різних народів, розуміння гендерних кодів» різних культур;
- знання основ гендерної теорії (основні терміни та поняття);

- вміння аналізувати гендерні стереотипи, гендерні ролі та навички їх реконструкції;
- навички вільно орієнтуватися в інформації, яка стосується гендерних питань;
- здатність не використовувати дискримінаційних суджень та практик;
- здатність успішно розв'язувати свої гендерні проблеми і конфлікти;
- досвід різноманітної навчально-трудової діяльності, які не залежать від статі чи гендера суб'єкта;
- досвід відповідальної гендерної самопрезентації;
- досвід самоактуалізації гендерної ідентичності.

3.2. Структура гендерної компетентності.

Група науковців Н. Байдюк, Т. Голованова, О. Нежинська [3, 11, 26], демонструючи несуттєві змістовні розбіжності, схиляється до думки, що зміст гендерної компетентності особистості доцільно трактувати через трьохкомпонентну модель:

- як «сукупність знань, умінь, навичок, які зумовлюють взаємодію із особами різної статі на засадах гендерної рівності та є опосередкованим через індивідуально – психологічні гендерні характеристики (маскулінність/фемінність, гендерна ідентичність, гендерна роль, гендерні установки та стереотипи), які проявляються у повсякденному житті, спілкуванні та поведінці з особами різної статі;
- через такі структурні компоненти гендерної компетентності: мотиваційно-ціннісний, тобто активне прагнення змінювати застарілі гендерні стереотипи та формувати нову гармонійну систему гендерної взаємодії; інформаційно-теоретичний – володіння системними знаннями про теоретичні та практичні аспекти гендерного підходу в різних сферах суспільного життя; володіння системою професійно-практичних умінь побудови гармонійної гендерної взаємодії;

- як комплекс таких складових: мотиваційно – ціннісний, когнітивний та операційно-технологічний. На думку дослідниці, високий рівень сформованості гендерної компетентності майбутнього соціального педагога і його готовності до реалізації гендерно – чутливих технологій соціально-педагогічної роботи може бути досягнутий тільки за умови побудови його професійної підготовки як цілісної системи, що включає засади, умови, технології формування гендерної компетентності соціального педагога. Провідною відмінністю представленої позиції є визнання необхідною складовою гендерної компетентності особистості її мотиваційно-ціннісних характеристик [42].

3.3. Рефлексивний компонент

Даний компонент передбачає особистісне ставлення до різних гендерних проблем, наявність власної позиції з цих питань, прагнення до постійного самовдосконалення.

Таким чином, при дотриманні всіх необхідних рекомендацій можливо побудувати правильний навчально-виховний процес у закладі вищої освіти, під час якого при взаємодії студентів і викладачів будуть формуватися та проявлятися всі важливі компоненти гендерної компетентності, наявність яких є дуже важливою для побудови нового сучасного суспільства у нашій країні і у подальшому – досягнення мети гендерної рівності, адже важливим є розпочати цей шлях і йдучи по ньому, досягати нових поставлених цілей, які в подальшому і приведуть до тієї основної цілі, яку поставило для себе все людство.

3.4. Програма розвитку гендерної компетентності.

Для розвитку гендерної компетентності. Пропонується програма соціального-психологічного тренінгу, яка розрахована на сім занять по 80 хвилин, яку може провести практичний психолог. Програма направлена на

розвиток гендерної компетентності (когнітивний, особистісний, поведінковий).

Реалізована програма може забезпечити позитивні особистісні зміни, а саме: розвиток гендерної компетентності, сприйняття та розуміння власної гендерної ідентичності та краще розуміння себе та оточуючих. Можливе підвищення самооцінки та ставлення до себе і до оточуючих більш позитивне.

Актуальність програми: дана група є об'єктом оцінки оточуючих людей. Суспільство нав'язують стереотипне ставлення до людей, які не можуть визначитися до якої орієнтації вони відносяться та до людей яким складно сприйняти власну гендерну ідентичність. Через дане ставлення, дана категорія людей відчують дискомфорт, стрес та потребують додаткових психотерапевтичних впливів.

Мета програми: покращення обізнаності про гендерні ролі та ознайомлення присутніх з основними складовими гендерного підходу, практиками поведінки задля подолання традиційних гендерних стереотипів і попередження на їх основі конфліктів і дискримінаційних дій.

Серед напрямків психологічної готовності студентів одним з актуальних на даний час вважається усвідомлення та переосмислення проблем гендерного характеру, вибір адекватних способів та стратегій їх розв'язання. Гендерний погляд підростаючого покоління формують не лише знання, а й сама організація навчально-виховного процесу. Особливої уваги тут серед інших соціально – психологічних проблем заслуговують і особливості гендерних стереотипів, які існують в освітніх організаціях.

Завдання програми:

1. Систематизувати знання щодо:

- Поняття гендерної компетентності;
- Формування уявлень про сутність своєї та іншої статі;
- Розвитку установок, необхідних для успішної взаємодії статі.

2. Формування вмінь та навичок:

- формування психологічних умінь і навичок спілкування між чоловіком та жінкою;
- Прийняття себе та оточуючих.
- Формування позитивного відношення до себе та оточуючих.

Тривалість програми: 7 занять по 120 хвилин. Участь беруть до 15 учасників.

Заняття 1

Мета: заняття спрямоване на знайомство та встановлення контакту.

1 вправа: Дві правди і одна брехня.

Мета: налагодження командної взаємодії і контактів між членами групи.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Усі учасники записують про себе три твердження, два з яких є правдиві, а одне – брехнею.
2. Потім вони спілкуються з різними членами групи та намагаються вгадати, яке з тверджень є неправдивим.

Обговорення:

- Які були почуття у групи при проведенні?
- Чи важко було придумувати правду або брехню?
- Що заважало відгадувати?

2 Вправа. Прийняття правил.

Мета: прийняття правил групової роботи.

Тривалість: 10 хв.

1. Не критикувати інших.
2. Якщо потрібно вийти – тихо, не заважаючи іншим виходимо.
3. Не користуватися мобільним телефоном без потреби використання в цілях заняття.
4. Бути щирим та доброзичливим до інших.
5. Конфіденційність.

6. Бути активним.
7. Мати можливість сказати «ні».
8. Давати зворотній зв'язок за потреби.
9. Не говорити про присутніх у 3 обличчі.
10. Не запізнюватися на заняття.

3 вправа: Малюнок на тему «Моє ім'я».

Мета: подальше знайомство учасників, зняття емоційного напруження, позитивне налаштування на заняття

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Учасникам пропонується подумати і намалювати своє ім'я, у вигляді символів, образів.

Обговорення:

- Що зображено на Вашому малюнку?
- Чому саме Ви вирішили зобразити...?
- Що Ви відчували, виконуючи завдання?

Інформаційно-змістовий компонент. Бесіда (10 хв.). На основі аналізу наукової літератури розкривається зміст і сутність таких феноменів як ідентичність особистості, гендерна ідентичність. Звертається увага на важливість розвитку гендерної ідентичності особистості як важливого аспекту самосвідомості.

4 вправа: Що моя річ знає про мене.

Мета: створити позитивну атмосферу, спонукати до роздумів про своє життя, позитивних думок про внутрішні стани, актуалізувати потребу пізнання себе.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Узяти будь-яку свою річ і від її імені розповісти щось про себе. Розповісти про свої приховані риси.

Обговорення:

- Чи важко Вам було говорити від імені речей?
- Що нового Ви дізнались про учасників групи?

5 вправа: Хочу, Можу, Роблю

Мета: формування позитивного образу через самосвідомість та саморегуляцію. Навчити учасників аналізувати свої вчинки та поведінку.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Учасникам пропонується розділити аркуш паперу на три частини та підписати кожну – Хочу, Можу, Роблю.
2. Заповнюють таблицю та по колу зачитують.

Обговорення:

- про що було складно писати?

6 вправа: Люблю - не люблю.

Мета: самоусвідомлення учасників.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Учасникам беруть по 2 листки паперу.
2. На одному листку треба написати перелік того, «За що я люблю себе?».
3. На другому - «За що я не люблю себе?».
4. Протягом обговорення учасники роблять наголос на своїх відчуттях.

Обговорення:

- Про що було складно писати?
- Чи складно було писати про відкриті фактори?

7 вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

-що сподобалось?

-що відчували під час заняття?

-чого не вистачило?

2 заняття. Гендерна компетентність.

Мета: полягає у розвитку загальної гендерної психологічної компетентності особистості, визначення власного типу гендерної ідентичності, усвідомленні власних гендерних характеристик та розвиток толерантного ставлення людей інших типів гендерної ідентичності.

Проговорення встановлених правил.

1 вправа: Чарівна скринька.

Мета: визначити сподівання та очікування учасників щодо заняття.

Тривалість: 10 хв.

Процедура:

1. Тренер оголошує тему заняття.
2. Учасники отримують стікери, на яких записують свої очікування від заняття, промовивши їх вголос, кладуть в «чарівну скриньку»
3. Мета та завдання формулюються спільно з учасниками заняття.

2 вправа: «Ми в своїх рамках»

Мета: допомогти групі глибше усвідомити, що ми всі різні, але рівні.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Учасники діляться на пари.
2. Дивляться один на одного протягом 7 секунд.
3. Потім тренер запрошує в коло пару. Їм не дивлячись на партнера потрібно описати: риси його обличчя, колір очей, волосся та інше.
4. Потім потрібно назвати головну особливість зовнішності партнера.

Обговорення:

- Що викликало складнощі?

- Чи задумувалися про свої особливості.

3 вправа: Відмінності у вихованні.

Мета: сформувати чітке уявлення, що педагогічні вимоги мають бути однакові незалежно від статі.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Вправа проводиться за методом «мозкового штурму».
2. На ватмані зображена таблиця, учасники висловлюють свої міркування за кожним видом діяльності.

	хлопчики	дівчатка
Ігрова діяльність		
Виховання в сім'ї: - покарання; - заохочення		
Навчальна діяльність		
Професійна діяльність		

Обговорення:

Тренер спільно з учасниками робить висновок про те, що навчально-виховна діяльність, виховання в сім'ї при некоректній гендерній асиметрії (виховання справжнього «чоловіка», справжньої «жінки») створюють умови для формування стереотипів, що панують у нашому суспільстві.

Інформаційне повідомлення. Бесіда – 10 хв.

У результаті впровадження гендерного підходу у навчально-виховний процес в учнів формуються гендерна самосвідомість та активізація самореалізації особистості через:

- усвідомлення абсолютної цінності прав чоловіків і жінок, свободи особи;

- усвідомлення себе як особистості, здатної впливати на гендерну ситуацію в державі;
- активна позиція щодо необхідності участі в гендерних перетвореннях;
- критичне сприймання соціально-політичної інформації; розуміння рівноправної участі обох статей у політичному житті;
- лояльне і, разом із тим, вимогливе ставлення до обох статей;
- готовність відповідати за власні рішення та їх наслідки;

почуття власного достоїнства, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу

4 вправа: Гендерна рамка.

Мета: усвідомлення міфічності гендерних стереотипів.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Учасники діляться на команди.
2. Кожна команда записує, які гендерні стереотипи вони знають, та з якими зустрічалися в своєму житті.

Інформаційне повідомлення. Бесіда – 10 хв.

Гендерні стереотипи – це певне прийняте у суспільстві бачення того, що означає не просто народитися чоловіком або жінкою, а бути ними. Такі стереотипи існують в будь-якому суспільстві. Зазвичай гендерні стереотипи стосуються або зовнішності чоловік та жінок — тобто, зовнішніх проявів фемінності чи маскулінності, або розподілення гендерних ролей у суспільстві.

Що є причиною виникнення таких стереотипів?

Часто причиною є застарілі уявлення про світ: люди формують свої уявлення про ті чи інші речі, спираючись на знання, які отримали від представників старших поколінь. Проте світ змінюється і, цілком можливо, що те, що було актуально кілька десятиріч тому, вже не є актуальним зараз.

5 вправа: Сінквейн.

Мета: закріпити знання, уміння, навички.

Тривалість: 25 хв.

Процедура:

Тренер пропонує учасникам протягом 5 хвилин скласти вірш – сінквейн з ключовим словосполученням «гендерна рівність».

Сінквейн – це вірш, який складається з п'яти рядків. В ньому людина висловлює своє ставлення до проблеми чи поняття.

Порядок написання вірша такий:

- 1 – й рядок – одне ключове слово чи поняття, яке визначає зміст сінквейна.
- 2 – й рядок – два прикметники, які характеризують дане поняття.
- 3 – й рядок – три дієслова, які показують дію поняття.
- 4 – й рядок – коротке речення, в якому автор висловлює своє ставлення.
- 5 – й рядок – одне слово, зазвичай іменник, через яке людина висловлює свої почуття, асоціації відносно поняття.

Обговорення:

- який рядок складніше було скласти?

6 вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

- що сподобалось?
- що відчували під час заняття?

-чого не вистачило?

Заняття 3. Подібності та відмінності.

Мета: дати зрозуміти учасникам тренінгу про подібності та відмінності між чоловіком і жінкою на підставі свого досвіду і колективного обговорення.

1 Вправа: Побудова кола

Мета: закріпити знання, уміння, навички.

Тривалість: 10 хв.

Процедура:

Учасники закривають очі і починають хаотично переміщатися по приміщенню, видаючи при цьому гудіння, як потривожені бджоли. За умовним сигналом ведучого (плескання в долоні, свист і т.п.) всі зупиняються в тих положеннях, де їх застав сигнал, після чого намагаються встати в коло, не відкриваючи очей і не проговорився, можна тільки чіпати один одного руками. Коли всі займають свої місця і зупиняються, ведучий подає повторний умовний сигнал, за яким учасники відкривають очі. Фіксується форма і час її побудови. Дана вправа створює дуже хороші умови для спостереження ведучого за стилями поведінки учасників.

Обговорення:

- учасники повинні зрозуміти, що справа тут не в конкретних людях, а в загальній узгодженості їх дій.

2 Вправа: Пошук відмінностей

Мета: сформулювати відмінності, підвести учасників до думки, що дані відмінності необхідно враховувати при взаємодії з протилежною статтю.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

Група встає в коло. Ведучий бере в руки невеликий предмет, придатний для перекидання з рук в руки (м'ячик, невелика м'яка іграшка і т.п.), і пояснює правила гри: «Той, у кого в руках знаходиться цей предмет, повинен якомога швидше перекинути його іншому учаснику, назвавши при цьому

характеристику відмінностей між своєю та протилежною статтю, і м'яч кидається наступному учаснику. Починати необхідно з слів «Юнаки або хлопчики відрізняються від дівчат ..» На першому етапі відмінності можуть бути чисто зовнішніми, потім - розходження інтересів, відмінність властивостей особистості і т. д.

Обговорення:

- Що викликало складнощі?
- Чи задумувалися про свої особливості?

3 Вправа: Пошук схожості.

Мета: наблизити учасників до думки, що хоча вони досить різні, все ж є деякі подібності між чоловіком і жінкою

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

Група встає в коло. Ведучий бере в руки невеликий предмет, придатний для перекидання з рук в руки (м'ячик, невелика м'яка іграшка і т.п.), і пояснює правила гри: «Той, у кого в руках знаходиться цей предмет, повинен якомога швидше перекинути його іншому учаснику, назвавши при цьому схожі характеристики між своєю та протилежною статтю, і м'яч кидається наступному учаснику. Починати необхідно з слів «Юнаки або хлопчики схожі між дівчатами ..» На першому етапі відмінності можуть бути чисто зовнішніми, потім - розходження інтересів, відмінність властивостей особистості і т. д.

Обговорення:

- Що викликало складнощі?

4 Вправа. Гарячий стілець.

Мета: розвиток культури взаємин між дівчатами та юнаками.

Тривалість: 30 хв.

Процедура:

Дівчаткам і хлопчикам пропонується розділитися на дві команди. Команді дівчаток і команді хлопчиків тренер видає ручки і по коробочці з чистими листочками, на яких вони записують свої найрізноманітніші питання, звернені до іншої команди (хлопчики дівчата і навпаки).

«Гарячий стілець». У центрі встановлюється два «гарячих» стільця, і запрошується доброволець. Обличчям він повертається до «протилежної статі» і бере коробочку з їх питаннями, витягує листочок і відповідає на нього. До відповіді можуть підключатися і дискутувати або доповнювати і решта учасників кола. Після того, як дані відповіді на 2 – 3 питання, запрошується наступний учасник і т.п. Вправа триває до тих пір, поки не закінчаться питання.

Обговорення:

- Що викликало складнощі?

5 Вправа. Розминка: «Поміняйтеся місцями все ті, хто ...»

Мета: виявлення гендерних стереотипів та гендерної компетентності.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

Обирається ведучий гри, який виходить в центр кола (в колі стає на один стілець менше). Ведучий пропонує помінятися місцями усім тим, хто володіє якимось загальним ознакою. Цю ознаку він називає. Наприклад: «помінятися місцями все ті, хто вважає, що мити посуд - це не чоловіче заняття» - всі, хто так вважає, міняються місцями. При цьому завдання ведучого, поки все міняються місцями, зайняти вільне місце. Хто не встиг зайняти місце, стає ведучим.

Обговорення:

- Що викликало складнощі?

6 Вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

-що сподобалось?

-що відчували під час заняття?

-чого не вистачило?

Заняття 4. Гра в гендерні стереотипи: чоловіча та жіноча маніпуляція.

Мета: розвиток умінь розпізнавати маніпуляцію гендерними стереотипами; розвиток навичок протиставленню маніпуляцій.

1 Вправа: Презентація особистого гендерного образу

Мета: налаштувати учасників на роботу, запустити процеси усвідомлення себе.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

Учасники (студенти та ведучий) сідають в аудиторії по колу. Ведучий заняття пропонує всім представитися в довільній манері: назвати один прикметник, найбільш який характеризує особу учасника з його / її точки зору, а також трохи розповісти про себе (що вважає за потрібне для презентації свого публічного Я). Процедуру знайомства необхідно проводити навіть в тих групах, члени яких давно і добре знають один одного.

Після процедури знайомства ведучий заняття пропонує учасникам представити себе групі в якості чоловіка або жінки (відповідно зі своєю статтю).

2 Вправа: «Справжній» чоловік, «справжня» жінка.

Мета: формування спільного підсумкового «портрета» «справжнього» чоловіка і «справжньої» жінки.

Тривалість: 25 хв.

Процедура:

Скласти список якостей «справжнього» чоловіка і «справжньої» жінки.

Ведучий записує всі пропоновані студентами характеристики для узагальненого портрета особистості кожної статі. Після складання двох списків ведучий пропонує поставити обрані якості відповідно до їх значимості для характеристики людини як чоловіка або жінки. Ведучий підкреслює, що учасники повинні прийти до спільного підсумкового думку. По завершенні обговорення і формування спільного підсумкового «портрета» «справжнього» чоловіка і «справжньої» жінки ведучий просить учасників оцінити:

- наскільки відрізняється отриманий образ від стереотипного, поширеної думки;
- наскільки кожен з учасників чоловічої або жіночої статі відповідає цьому образу;
- які почуття виникають у учасників в результаті такого порівняння.

Групова бесіда.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

На аркуші паперу, прикріпленому на дошці, яскравими маркерами в дві колонки записати «типово чоловічі» і «типово жіночі» якості, які зачитують студенти. Як правило, в кожному стовпчику виявляється від 10 до 30 якостей. Тренер звертає увагу аудиторії, що це знання взято з досвіду учасників заняття. Потім пропонує обговорити, які з перерахованих якостей належать завжди тільки дівчаткам і жінкам, а які - хлопчикам і чоловікам. Називаючи по порядку якості, записані спочатку в першій, а потім у другій колонці, тренер просить всіх подумати:

- зустрічалися в житті жінки / чоловіки з протилежними якостями: добра (й) – зла (й), сильна (й) – слабка (й), турботлива (й) - егоїстка (т) і т. д. ;
- чи може цим же якістю володіти людина іншої статі - жінка може бути рішучою і твердою? А чоловік - ніжним і турботливим?

Вправа 3. Голосуй ногами.

Мета: роз'яснення відмінностей між статтю та гендером

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Розкласти картки «Стать» і «Гендер» у різних кутках кімнати, щоб між ними був вільний простір.

2. Запропонуйте учням прослухати деякі твердження та проаналізувати, яке поняття (стать чи гендер) описує кожен з них та зайняти позицію біля відповідної картки. Якщо вони не визначилися, то стають посередині.

- У Давньому Єгипті жінки вели родинний бізнес, а чоловіки займалися домашнім господарством (гендер).
- Жінки народжують дітей (стать).
- Дівчатка ніжні, а хлопці грубі (гендер).
- У чоловіків коротке волосся, у жінок — довге (гендер).
- Жінки вигодовують дітей груддю, а чоловіки із пляшечки (стать).
- У середньому жінки отримують 68 % від заробітної плати чоловіків (гендер).
- У чоловіків у 14 років відбувається мутація голосу (стать).
- У деяких культурах чоловіки завжди готують їжу, а жінки ремонтують оселі (гендер).
- У більшості країн традиційний одяг чоловіків — штани, а в Шотландії — спідниця (кілт) (гендер).
 - Раніше жінки носили тільки спідниці, а тепер часто вдягають штани (гендер).
 - У чоловіків росте борода, а в жінок — ні (стать).
 - У багатьох країнах, якщо родині потрібна допомога, дівчатка частіше кидають школу, ніж хлопчики (гендер).

Обговорення:

- Які факти доводять, що гендерні відмінності не є вродженими, а набуваються у процесі виховання?

- Який факт найбільше вас здивував?

4 вправа: Ситуація.

Мета: розвиток навичок входження в різні емоційні ситуації, переживання відповідних емоцій і станів

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Тренер пропонує ситуацію, в якій кожен спробує себе уявити, спробує в неї включитися і усвідомити ті почуття, стани, які при цьому виникають.
2. Можна пропонувати такі ситуації: «Ви спізнюєтеся в театр»; «Вас запросили на прийом до англійської королеви», «Ви спускаєтеся в темний підвал», «Ви на вернісажі сучасних художників», «ви опинилися в натовпі людей».

Обговорення:

- Які стани у вас виникали в різних ситуаціях?
- У якій із запропонованих ситуацій вам було простіше всього себе уявити, в якій складніше?

6 Вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

- що сподобалось?
- що відчували під час заняття?
- чого не вистачило?

5 Заняття. Направлене на дослідження самооцінки

Мета: заняття спрямоване на визначення самооцінки у учасників.

Проговорення встановлених правил.

1 вправа: Намалюй свій настрій.

Мета: аналіз та порівняння настрою учасників .

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Усі учасники беруть аркуш паперу та малюють два обличчя, на яких відсутній рот.
2. Учасники спочатку малюють рот на першому обличчі.
3. Обговорюють, чому саме таке обличчя кожен з учасників намалював.
4. В кінці учасники малюють рот на другому обличчі
5. Учасники аналізують свої малюнки, та порівнюють їх.
6. Учасники пояснюють, чому саме такі обличчя вони намалювали.

Обговорення:

- Які були почуття у групи при проведенні?
- Чи важко було намалювати емоції на своїх малюнках?
- Що спонукало до намалювання такого настрою?

2 вправа: Острів.

Мета: дізнатися, що важливо для кожного учасника в житті.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Учасники беруть папірець та пишуть своє ім'я.
2. Організатор пише на слайдах, імена кожного з учасників, хто де «оселився»
3. Усники пояснюють свій вибір.

Обговорення:

1. Що спонукало на Ваш вибір?
2. Чому саме зробили такий вибір?

3 вправа: Сходи.

Мета: дізнатися самооцінку кожного учасника

Тривалість: 10 хв.

Процедура:

1. Учасники беруть аркуш паперу та малюють на ньому 10 сходинок.

2. На сходинці учасник малює умовну людину.
3. Роз'яснення, кожної сходинки відповідно до самооцінки.
4. Обговорення з кожним учасником, щодо його самооцінки.

Роз'яснення: від 1 до 5 сходинки – самооцінка занижена; від 5 до 8 – оптимальна; від 8 до 10 – завищена.

Обговорення:

1. Що саме спонукало намалювати людину на даній сходинці?

4 вправа: Динозаврик.

Мета: дізнатись особистісні якості учасників.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Розповідають інструкцію
2. Учасники граються та визначають, де голови динозавриків на руці.
3. Обирають частину руки де знаходиться голова
4. Роз'яснення, щодо кожної частини руки.

Роз'яснення: великий палець - людина-оптиміст, упевнена; указівний палець - людині притаманні лідерські якості, людина-керівник; середній палець свідчить про схильність людини доглибинного аналізу та логіки; безіменний палець свідчить про велику психічну травму людини; мізинець показують люди, у яких є комунікативні проблеми; інші частини руки свідчать, що людина творча.

Обговорення:

1. Чи довго обирали палець?
2. Чи обрали палець, той який прийшов перший на думку?

5 вправа: М'яка посадка.

Мета: дізнатися, як учасник відноситься до життєвих негараздів

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Розповідають інструкцію.

2. Зачитують варіанти приземлення на парашуті.
3. Обирають варіанти із запропонованих .
4. Роз'яснення, а) людина-оптиміст; б) завищений рівень песимізму поруч із заниженою самооцінкою; в) людина, готова до життєвих негараздів, які їй подобаються; г) людина сприймає навколишній світ таким, яким він є, та вирішує свої проблеми поступово.

Обговорення:

1. Чи довго обирали варіант?
2. Чи вибрав варіант, той який прийшов перший на думку?

6 вправа: Психометричний тест.

Мета: визначити які риси більше притаманні учасникам

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Учасникам пропонується намалювати п'ять фігур у тому порядку, який їм подобається: квадрат, прямокутник, трикутник, коло, зигзаг.
2. Роз'яснення: квадрат – людина виконавець, акуратна та педантична; прямокутник – людина наразі має велику психологічну травму; трикутник – людина лідер, керівник; коло – людина має добре розвинені комунікативні якості; зигзаг – людина творча.

Обговорення:

1. Чи задумувалися в якій послідовності малювати фігури?
2. Чому саме таке розташування фігур обрав?

7 вправа: Минуле - сьогодні - майбутнє.

Мета: дізнатися які моменти учасника в минулому та сьогодні він запам'ятав.

Тривалість: 10 хв.

Процедура:

1. Тренер пропонує кожному учаснику намалювати відрізок прямої лінії та розділити його на три частини.

2. Учасники розділяють відрізок на три частини і позначають, де вони перебувають.

3. Коротко написати та поділитись своїми думками з групою

4. Намалювати під відрізками моменти, які відповідають кожному відрізку

Обговорення:

1. Чи задумувався ти над позначенням себе на відрізку?

2. Чому саме такі моменти вибрав?

3. Чи легко було поділитись своїми думками з групою?

8 вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

-що сподобалось?

-що відчували під час заняття?

-чого не вистачило?

Заняття 6. Розвиток толерантності

Мета: заняття спрямоване на розвиток толерантності у учасників.

Проговорення встановлених правил.

1 вправа: Сніжинка .

Мета: дати можливість побачити можливі причини виникнення конфлікту, оскільки одна і та ж інформація різними людьми сприймається по-різному.

Тривалість: 10 хв.

Процедура:

1. Учасники беруть аркуш паперу. Складають його навпіл. Відрізають правий верхній кутик.
2. Складають ще раз навпіл. Ще раз відрізають правий верхній кутик.
3. Ще раз повторюють таку ж процедуру.
4. Після цього можна розгорнути сніжинку і показати учасникам групи

Обговорення:

- Чому, виконуючи одну і ту ж інструкцію, всі отримали різні сніжинки?
- Як ви думаєте, який висновок можна зробити після виконання вправи?

2 вправа: Плакат толерантності.

Мета: уточнення знань учасників про основні характеристики толерантності.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Учасники об'єднуються у малі групи по 6 осіб.
2. Кожна група отримує аркуші А3, набір фломастерів, старі журнали, кольоровий папір і має протягом 10 хвилин створити «Плакат толерантності».
3. Після закінчення групи презентують і коментують свої плакати.

Обговорення:

- Що було складного під час виконання вправи?
- Чи було Вам комфортно працювати в своїй команді?

3 вправа: Уникнення неприємностей.

Мета: визначити позитивні та негативні сторони уникнення конфлікту.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Група ділиться на дві підгрупи. Одній з них пропонується назвати позитивні сторони уникнення як форми поведінки в конфлікті, а другій – негативні і навести приклади.
2. Після обговорення кожна група презентує свої думки. Все записується на ватмані.

Обговорення:

- Чому люди уникають конфліктів?
- Як ви саме уникаєте конфліктних ситуацій?

4 вправа: Стереотипні окуляри.

Мета: з'ясувати ставлення до конфліктів та стратегію поведінки у конфлікті

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Між двома учасниками розташовують аркуш наперу формату А4 із зображенням цифри «6» так, щоб один з них бачив лише цифру «9», а другий — «6».
2. Вони розігрують діалог із приводу того, що вони бачать, намагаючись переконати партнера у своїй правоті.

Обговорення:

- Які складнощі виникли під час виконання завдання?

Коментар тренера. Небажання зрозуміти іншого, упевненість, що ваша думка єдино правильна, невміння зняти свої «стереотипні окуляри» — найкоротший шлях до непорозуміння, а часто і до виникнення конфлікту.

Отже, якщо ви прагнете до продуктивного спілкування, необхідно вести себе так, щоб не образити партнера, поважати точку зору іншого та його особистість, індивідуальні особливості, захоплення тощо. Таке спілкуванні називається толерантним.

5 вправа: Побачення.

Мета: прийняття та поважання думки інших.

Тривалість: 20 хв.

Процедура:

1. Тренер об'єднує учасників у чотири групи, роздає кожній групі конверти з набором окремих речень, які потрібно розташувати послідовно, керуючись логікою, щоб вийшло змістовне оповідання.
2. Потім представник кожної групи презентує результат.

Картки з реченнями

- Його серце тьохнуло.
- Було вже пізно.
- Десь загавкав пес.
- Місяць – немов великий апельсин.

- Потяг рушив.
- Чи має щось сенс у цьому житті?
- Він узяв її за руку.
- Почулося скреготання заліза.
- Він поглянув на неї.
- Пролунав постріл.
- Він зрозумів, що тільки вона могла зробити його щасливим.
- Її очі були заплющені.
- Ця зустріч остання.
- Легкий вітерець доносив схвильований шепіт.

Обговорення:

- Що складного було під час виконання?
- Чи були розбіжності у поглядах?
- Та як ви прийшли до спільного

Зазвичай звучить питання: «А як же правильно звучить оповідання?». Люди звикли діяти стереотипно, оглядаючись на кимсь придумані канони. Тут немає правильної або неправильної відповіді. У кожного вийшло своє оповідання, і кожний може пояснити логіку його побудови. Ми вчимося приймати і поважати думку інших, адже вони мають право на існування.

б вправа: Згода, незгода, оцінка.

Мета: з'ясувати ставлення до конфліктних ситуацій та фраз.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Учасники об'єднуються в три групи.
 2. Кожній групі дається картка з варіантом завдання.
- Складіть перелік слів і фраз, за допомогою яких ви висловлюєте згоду.
 - Складіть перелік слів і фраз, за допомогою яких ви висловлюєте незгоду.
 - Складіть перелік слів і фраз, за допомогою яких ви висловлюєте оцінку дій або вчинків іншої людини.

3. Після цього кожна група демонструє результати своєї роботи.
4. Після обговорення на плакаті записуються ті фрази, які можна використовувати під час толерантного спілкування.

Обговорення:

- Чи було Вам складно скласти перелік фраз?
- Як Ви гадаєте якій групі було складніше, а якій складніше впоратися з завданням?

7 вправа: Слухаємо себе.

Мета: розвиток здатності до релаксації, вміння слухати себе й визначати свій настрій; вміння діагностувати емоційне самопочуття учасників групи.

Тривалість: 15 хв.

Процедура:

1. Учасникам пропонується сісти в зручну позу.
2. Заплющити очі, розслабитися й прислухатися до себе, ніби зазирнути в себе й подумати: що кожний відчуває, який у нього настрій, кому потрібна якась допомога.
3. Через кілька хвилин усі учасники по черзі розповідають, не розплющуючи очей, про те, як вони почувалися і який у них настрій. Вправа дає змогу діагностувати емоційне самопочуття підлітків, сприйняття ними форм і методів роботи групи.

Обговорення:

- Чи почували ви себе комфортно?
- Які емоції були більш присутні?

7 вправа: Рефлексія.

Мета: отримання зворотного зв'язку від учасників.

Тривалість: 10 хв.

Учасники по-черзі діляться своїми враженнями про тренінг, дають зворотній зв'язок та відповідають на питання:

-що сподобалось?

-що відчували під час заняття?

-чого не вистачило?

Заняття 7. Рефлексія

Мета: рефлексія, закріплення знань, навичок. Отримання зворотнього зв'язку від учасників стосовно їх враження від розвивальної програми.

Вправа: «Маніфест вільної людини».

Мета: формування уявлення про можливі шляхи саморозвитку.

Тривалість: 25 хв.

Хід виконання: протягом наших занять ви багато дізнавалися про себе, свої можливості, ресурси, вчилися аналізувати свої вчинки і вчинки інших людей. Я сподіваюся, ви навчилися любити і цінувати себе, знайшли внутрішню свободу. Зараз я пропоную вам самостійно виконати вправу «Маніфест вільної людини. Ви знаєте, що таке маніфест? (Відповіді учнів). Маніфест (від позднелат. Manifestum - заклик. Зараз я пропоную вам написати маніфест вільної людини. Заклик до себе самим жити так, як вам хочеться, любити себе і оточуючих, цінувати миті, які є у вас в житті. Маніфест повинен містити мінімум 10 положень . Приклади: «я люблю себе таким, який я є», «я підтримую прояв свободи в інших і поважаю чужу думку» і т.д.

Обговорення:

1. які труднощі у вас виникли при написанні маніфесту?
2. Що ви хотіли відобразити в першу чергу і чому?
3. Які почуття ви відчували при написанні маніфесту?

Вправа «Валіза».

Мета: усвідомлення особистісних ресурсів, можливостей.

Тривалість: 25 хв.

Хід виконання: ми завершуємо нашу роботу. І, щоб не забути все, чим ми займалися протягом наших занять, я пропоную кожному зібрати валізу в життя з новими знаннями. У кожного з вас аркуш паперу, намалюйте на

ньому валізу, який вам хочеться. Підпишіть свою валізу. А зараз, ви будете передавати свої валізи по колу, і кожен учасник групи повинен написати в ній одну якість. При цьому треба пам'ятати, що називати слід ті якості, які проявилися в ході роботи групи або недостатньо розвинені у конкретної людини. В кінці вправи кожному учаснику збирається «валіза» з тими якостями, які є його особистісним ресурсом.

Вправа «Рефлексія»

Мета: отримати зворотній зв'язок від учасників про корекційну програму в цілому.

Тривалість: 30 хв.

Процедура

Відбувається заключне обговорення програми, закріплення отриманих знань, умінь і навичок. Учасники відповідають на питання:

- Які вправи з нашого курсу ви запам'ятали і які сподобались?
- Як ти оцінюєш зміни власної особистості?
- Які вправи вплинули на зміну в кращу сторону?
- Які висновки з'явилися у вас в процесі реалізації програми?
- Як це може вплинути на ваше життя?
- Чи змінилися у вас стосунки з оточуючими?
- Чи змогли ви краще зрозуміти себе за час занять?
- Що нового ви дізналися про власну особистість?
- Чи збираєтеся ви працювати над собою і далі?
- Що вам у цьому може допомогти, а що перешкодити?

3.5. Апробаційна програма розвитку гендерної компетентності.

З метою апробації програми нами було проведено 5 онлайн – занять спрямованих на підвищення гендерної компетентності у студентів. Тривалість занять була 80 хвилин кожне. Заняття були проведені для 15

студентів першого курсу Сумського фахового медичного коледжу спеціальності «Медсестринська справа».

Завдяки даним тренінгам, студенти ознайомилися з основами гендерної компетентності, а саме:

- знання основ гендерної теорії;
- знання сучасних проблем і тенденцій гендерного розвитку;
- розуміння особливостей гендерної соціалізації;
- володіння формами та методами гендерного навчання та виховання;
- здатність сформувати власну гендерну ідентичність;
- формування гендерної чутливості;
- повага до особистості незалежно від статі та інші.

Перше заняття було спрямоване на краще знайомство учасників між собою, командування. Було визначено правила тренінгу. Та налаштовано учасників на подальшу ефективну роботу. Під час заняття було використано наступні методи роботи: обговорення, дискусія, робота в парах, робота в групах, індивідуальна робота та рольова гра. Протягом заняття учасники активно приймали участь в різних видах роботи, особливо активно брали участь в обговоренні, були зацікавлені.

Під час другого заняття із учасниками тренінгу відбулася дискусія на тему «Гендерна компетентність», завдяки бесіді на дану тему, відбувся розвиток загальної гендерної психологічної компетентності особистості. Відбулося визначення власного типу гендерної ідентичності, усвідомленні власних гендерних характеристик та розвиток толерантного ставлення людей інших типів гендерної ідентичності.

Третє заняття було спрямоване на сприйняття подібностей та відмінностей між чоловіком та жінкою. Учасники мали змогу зрозуміти подібності та відмінності між чоловіком і жінкою на підставі свого досвіду і колективного обговорення. В ході заняття було використано наступні методи роботи: обговорення, дискусія, індивідуальна робота та робота в парах.

Учасники активно працювали на всіх етапах, заняття, були зацікавлені в роботі.

Четверте заняття було спрямоване на «гендерні стереотипи». А саме на чоловічу та жіночу маніпуляцію. Завдяки даному тренінгу відбувся розвиток умінь розпізнавати маніпуляцію гендерними стереотипами; розвиток навичок протиставленню маніпуляцій. При аналізі результатів даного заняття, було виявлено, що наступного разу краще збільшити час заняття, для більш глибокого розкриття тематики.

На останньому п'ятому занятті, яке було присвячене підведенню підсумку проведеної програми розвитку гендерної компетентності. Було проведено аналіз засвоєного матеріалу, та отримано зворотній зв'язок від учасників. На занятті було використано такі методи роботи, як обговорення, та групові форми роботи.

Отже, було проведено 5 онлайн – занять по 80 хвилин. Для розвитку гендерної компетентності у студентів. На даних заняттях, була реалізована програма, яка забезпечила позитивні особистісні зміни, а саме: розвиток гендерної компетентності, сприйняття та розуміння власної гендерної ідентичності та краще розуміння себе та оточуючих. Можливе підвищення самооцінки та ставлення до себе і до оточуючих більш позитивне.

Результати даних занять оцінюю як задовільні: учасники отримали не тільки теоретичні знання, а й практичні вміння, відпрацювали їх під час занять, проаналізували не тільки власні індивідуальні особливості, а також і оточуючих їх осіб. Тренеру вдалося реалізувати заплановану програму без значних змін в рамках запланованого часу.

Для покращення занять рекомендується залишити офлайн формат проведення, онлайн формат також може використовуватися з деякими корективами, та збільшити кількість часу для проведення занять з 80 хвилин до 120 хвилин, що дасть можливість глибше ознайомитися з темою занять та краще відпрацювати практичну частину.

Висновки до розділу 3

1. Розроблена програма спрямована на розвиток гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти. Серед методів розвитку гендерної компетентності з основних є соціально-психологічний тренінг (СПТ). Програма включає в себе інформаційно-пізнавальний та розвивальні компоненти.

2. Програма розвитку гендерної компетентності, передбачає що по закінченню учасники будуть знати структуру та поняття гендерної компетентності, як складового компоненту самовідношення та відношення до оточуючих. Вмітимуть помічати та адекватно оцінювати ситуації гендерної нерівності в різних сферах життєдіяльності, матимуть здатність не виявляти в своїй поведінці гендерно-дискримінаційних підходів, а також матимуть здатність розв'язувати свої гендерні проблеми та конфлікти в разі їх виникнення.

3. З метою апробації програми було проведено 5 онлайн занять по 80 хвилин для розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти, на яких аналізувались наступні поняття: гендерна компетентність, толерантність, дискримінація, стереотипи. Окрему увагу звернули на сприйняття та розуміння власної гендерної ідентичності.

4. Проведення даної програми розвитку є ефективним інструментом для розвитку гендерної компетентності, також можливе підвищення толерантності, самооцінки та ставлення до себе і до оточуючих більш позитивне ставлення студентів у закладах вищої освіти. Але дана програма реалізується за умови вмотивованості студентів та активної роботи над собою. Це стосується різноманітних аспектів СПТ від дослідження та вивчення нової інформації до здобуття нових вмінь та навичок. Якісно реалізована програма зможе забезпечити позитивні особистісні зміни.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота на здобувача вищої освіти бакалавра психології присвячена вивченню атитюдів, як психологічному об'єкту. Дослідженню факторів впливу на сприйняття власного образу та образів «Гея» та «Лесбійки». Також роботою передбачено написання програми розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти методами когнітивно-поведінкової терапії.

У процесі вивчення означеної теми був проведений комплекс теоретичних розвідок, пошуково-експериментальне дослідження та

прикладна апробація результатів дослідження, що дало можливість зробити наступні висновки.

1. Гендерні установки формуються на підставі попереднього соціально-психологічного досвіду, розгортається на усвідомленому і неусвідомленому рівнях та регулює (спрямовує, управляє) поведінку індивіда. Гендерний атитюд має великий вплив на самосприйняття та сприйняття образів «Гея» та «Лесбійки». Сприйняття образів опосередковано багатьма механізмами. Після отриманих результатів, було виявлено, що саме параметр «відкритість до нового досвіду» має найбільший взаємозв'язок із сприйняттям образів.

2. Для дослідження особливостей гендерних атитюдів у осіб з різними індивідуальними особливостями, було використано наступні методики: методика для дослідження рівня відкритості – «Велика п'ятірка» особистісних якостей Р. МакКрає, П. Коста, Госпітальна Шкала тривоги і депресії (HADS) та метод «Особистісного диференціалу» (Е. Бажин, А. Еткінд) – для порівняння особливостей сприйняття образу «Я», «Гея» та «Лесбійка».

3. Нами було виявлено, що у опитаних респондентів домінує середній та низький рівень тривоги та депресії. Відмінності між віковими проявами тривоги та депресії не значні. Проте гендерні особливості мають певні відмінності, було виявлено, що у жінок більш виражений середній та високий рівень тривоги та депресії. Також у більшості респондентів домінує саме середній рівень відкритості до нового досвіду.

4. Рівень відкритості значимо не впливає на сприйняття власного образу. З іншого боку, рівень відкритості впливає на сприйняття інших образів. Зокрема, було виявлено – чим вище рівень відкритості у людини, тим позитивніше вона сприймає образ «Гея» та «Лесбійки». Проте з іншого боку, складові образу «Я» не мають кореляційних зав'язків в образами «Гея» та

«Лесбійка», Це означає, що має місце відсутність ідентифікації між зазначеними образами та самосприйняттям.

5. Також було виявлено, що, образ «Я» у людей з високими показниками, корелює з високими оцінками самого себе. Тобто, чим більше людина відкрита до нового досвіду, тим позитивніше сприймає власний образ, образ «Гея» та «Лесбійки».

6. Результати дослідження показали, що багато концептуальних і практичних помилок виникає через нерозуміння чи не сприйняття самого терміну «гендерна ідентичність». Багато осіб є гендерно некомпетентні. Тому нами було розроблено програму розвитку гендерної компетентності у студентів закладів вищої освіти. Вона складається із 7 занять по 120 хвилин та базується на використанні методів когнітивно-поведінкової терапії. Часткова апробації даної програми показала успішність її застосування: учасники засвоїли отриману інформацію про особливості відмінностей соціальної статі людини від біологічних чи фізичних відмінностей між чоловіками і жінками, відбулося покращення обізнаності про гендерні ролі.

7. Гіпотеза покладена у основу кваліфікаційного дослідження була підтверджена частково, а саме: було виявлено взаємозв'язок між рівнем відкритості та сприйняттям образу «Я», «Лесбійка» та «Гея». Проте відсутній взаємозв'язок між сприйняттям образу «Я», «Лесбійка» та «Гея» та рівнем тривоги і депресії.

Ймовірно сприйняття власного образу та образу «Гея» та «Лесбійки» опосередковані іншими механізмами, які використані методики не дали можливість виявити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник для высших учебных заведений. Москва : Аспект Пресс, 2005. С. 293.
2. Бажин, Е.Ф., А.М. Эткинд. Личностный дифференциал: метод. рек. Ленинград, 1983. 24 с.
3. Байдюк Н. Квест як інтерактивний метод формування гендерної компетентності майбутніх соціальних педагогів. *Гендерна парадигма*

освітнього простору / За заг. ред. Дороніної Т.О. Кривий Ріг: ВЦ КДПУ. 2016. Вип. 3 – 4. 200 с.

4. Берн Ш. Гендерная психология. Санкт – Петербург : Прайм – ЕВРОЗНАК, 2001. 320 с.
5. Бозрикова Л., Семенов А. Аттитюды и их связь с поведением: обзор исследований в США. *Социальная психология за рубежом*. Москва, 1974. Вып. 1. С. 78 – 91.
6. Вовк Л. М. Психолого-педагогічні аспекти теорії гендеру. *Наукові праці : Наук.-метод. журнал*. Вип. 239. Т. 251. Педагогіка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. С. 100 – 107.
7. Воляннюк Н. Ю., Ложкін Г. В., Винославська О. В., Блохіна І. О. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра. КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
8. Гапон Н. П. Гендер в гуманітарному дискурсі : філософськопсихологічний аналіз. Львів : Літопис, 2002. 310 с.
9. Говорун Т. В. Гендерна психологія, 2004. Київ : Академія.
10. Годфруа Ж. Что такое психология: В 2-х т. Т. 1. Москва: Мир, 1992. 496 с.
11. Голованова Т.П. Гендерная компетентность в контексте профессиональной педагогической культуры будущих социальных педагогов. *Електронний зб. наук. праць Запорізької обласної академії післядипломної педагогічної освіти*. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp3/profteh/golovanova.pdf (дата звернення: 13.05.2021).
12. Гуменюк О. Психологія Я-концепції. ВЦ ТНЕУ : Економічна думка, 2002. 186 с.
13. Кімвел М. Гендероване суспільство. Київ: Сфера, 2003.

14. Кіріленко О.Г. Зміст гендерної компетентності викладачів ВНЗ URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs/psyped/article/view/72/64> (дата звернення:10.05.2021).
15. Клецина И.С. Практикум по гендерной психологии. Санкт – Петербург: Изд-во Питер. 2003.
16. Коваленко А. Б., Корнєв М. Н. Соціальна психологія : підручник. Київ : Геопринт, 2006. 400 с.
17. Лавриненко Н.В. Гендерні стереотипи масової свідомості. *Українське суспільство: моніторинг – 2000 р. Інформаційноаналітичні матеріали / за ред. В.М.Ворони, А.О.Ручки. Київ: І-нт соціології НАН України, 2000. С. 211-235.*
18. Ложкін Г. В., Пов'якель Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. Київ : Професіонал, 2006. 416 с.
19. Майерс Д. Социальная психология, 2000. Санкт – Петербург : Питер. 369 с.
20. Максимович Л., Чумало М. Гендерний аудит для громадських організацій: практ. посіб. Львів, 2019. 64 с.
21. Марценюк Т. Гендер для всіх. Виклик стереотипам. Київ: Основи, 2017. 256 с.
22. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Вид. 2, перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
23. Мунтян І.С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004. 19 с.
24. Мясищев В.Н. Психология отношений. М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. 400 с.

25. Нежинська О.О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2011. 20 с.
26. Нежинська О.О. Модель гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Вісник післядипломної освіти: Зб. наук. праць*. К. : Геопринт, 2008. Вип.10. С.212 – 219.
27. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія, 2003. К.: Академвидав. 411 с.
28. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 430 с.
29. Павлик Н.П. Компетентність як категорія теорії виховання. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/4454/1/1Kompetent.pdf> (дата звернення: 04.05.2021).
30. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник. 4 – те вид., стер. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.
31. Тейлор Ш., Пипло Л., Сирс Д. Социальная психология. Санкт – Петербург : Питер, 2004. 767 с.
32. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 248 с.
33. Томас У., Знанецкий Ф. Методологические заметки. Американская социологическая мысль. Москва, 1994. 224 с.
34. Узнадзе Д.М. Психология установки. Санкт – Петербург: Питер, 2001. 416 с.
35. Улановский А.М. Конструктивизм, радикальный конструктивизм, социальный конструкционизм: мир как интерпретация. *Вопросы психологии*. 2009. №2. С.35- 45.
36. Уэст Кэндес, Зиммерманн Дон. Создание гендера: Хрестоматия феминистических текстов. Переводы. Санкт-Петербург, 2000. С. 193 –219.

37. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сборник: Пер. с англ. и нем. / Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьева; вст. ст. Д. А. Леонтьева. Москва: Прогресс, 1990. 368 с.
38. Хегенхан Б., Олсон М. Теории научения. Санкт – Петербург : Питер, 2004. 474 с.
39. Цимбалюк І. М. Психологія : навч. посіб. К. : Професіонал, 2004. 216 с.
40. Чодороу Н. Воспроизводство материнства: психоанализ и социология пола. В кн. Е.И.Гапова, А.Р.Усманова (сост.). Антология гендерной теории Минск 2000. С.29 – 76.
41. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. Харків : Прапор, 2004. 640 с.
42. Шевченко Т. Ю. К вопросу о содержании понятия «гендерная компетентность» в современном научном дискурсе. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V (57), Issue: 129, 2017. URL: https://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/t._j._shevchenko_on_the_concept_of_%C2%ABgender_competence%C2%BB_in_the_modern_scientific_discourse.pdf (дата звернення: 15.05.2021)
43. Щотка О. П. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 359 с.
44. Allport F. H. Social Psychology. Boston, 1978. 214 с.
45. Bem S.L. Gender schema theory: *A cognitive account of sex typing. Psychological Review*, 1981. 88, P. 155 – 162.
46. Doob L. The behavior of attitudes. *Psychol. Review*, 1947. P.23.
47. Frankl V. The Will to Meaning. New York., Plume, 1969. 169 с/
48. Goffman E. Gender Display. *Studies in Anthropology of Visual Communication*. 1976. Vol. 3. P. 69 – 77.
49. Lippmann Walter. Public Opinion. New York: Harcourt, Brace and Company. 1922. P. 427.

50. McCrae, R. R., and Costa, P. T. Validation of the five – factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987, P. 52, 81 – 90.
51. Parsons T., Bales R.F., Shils E.A. Working Papers in the Theory of Action. N.Y.; L, 1953. P. 9 – 62.
52. Sarnoff I. Psychoanalytic theory and social attitudes. *Publ. Opin. Quart.* 1960. N 24. P.251 – 279.
53. Smith M. B. The personal setting of public opinions: a study of attitudes toward Russia. *Public Opinions Quarterly*. 1947. N 11. P. 301.
54. Zigmond A. S., Snaith R. P. The Hospital Anxiety and Depression Scale. *Acta Psychiatr Scand*, 1983. 223 c.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

				Образ «Я»					
	Жінка	Чоловік	Небінарна людина	Оцінка	Активність	Сила	Відкритість	Гривога	Депресія
Жінка	1								
Чоловік	-0,89*	1							
Небінарна людина	-0,24*	-0,24*	1						
Образ «Я»	0	-0,02	0,04	1					

	0,06	-0,11	0,11	0,66*	1				
	0,30*	-0,34*	0,09	0,51*	0,67*	1			
Відкритість	0,14*	0,13	0	0,20*	0,21*	0,17*	1		
Тривога	0,05	0,13	0,18*	0,18*	0,11	0,12	0,05	1	
Депресія	0,07	0,11	0,08	0,13	0,02	0,03	0,07	0,08	1

Примітка: * – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,14$).

ДОДАТОК Б

				Образ «Гея»					
	Жінка	Чоловік	Небінарна людина	Оцінка	Активність	Сила	Відкритість	Тривога	Депресія
Жінка	1								
Чоловік	-0,89*	1							

Небінарна людина	-0,24 *	-0,24 *	1						
Образ «Гея»	0,29*	-0,38 *	0,16*	1					
	0,26*	-0,33 *	0,18*	0,92*	1				
	0,34*	-0,40 *	0,13	0,91*	0,93*	1			
Відкритість	0,14*	0,13	0	0,28*	0,27*	0,28*	1		
Тривога	0,05	0,13	0,18*	0,12	0,05	0,07	0,05	1	
Депресія	0,07	0,11	0,08	0,01	-0,06	-0,02	0,07	0,08	1

Примітка: * – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,14$).

ДОДАТОК В

				Образ «Лесбійки»			
--	--	--	--	------------------	--	--	--

	Жінка	Чоловік	Небінарна людина	Оцінка	Активність	Сила	Відкритість	Тривог	Депресія
Жінка	1								
Чоловік	-0,89*	1							
Небінарна людина	-0,24*	-0,24*	1						
Образ «Лесбійки»	0,08	-0,16*	0,18*	1					
	0,10	-0,17*	0,16*	0,90*	1				
	0,12	-0,18*	0,14*	0,88*	0,93*	1			
Відкритість	0,14*	0,13	0	0,19*	0,18*	0,17*	1		

Тривога	0,05	0,13	0,18*	-0,13 *	0,13	0,07	0,05	1	
Депресія	0,07	0,11	0,08	0,01	0,08	-0,07	0,07	0,08	1

Примітка: * – наявність статистично значущих відмінностей ($p \leq 0,14$).

1. Як ви ставитесь до представників ЛГБТ?

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) нейтрально;
- г) складно відповісти.

2. Якщо Ви дізнаєтесь, що Ваш близький друг/подруга має гомосексуальну орієнтацію, як Ви відреагуєте

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) нейтрально;
- г) складно відповісти.

3. Як Ви відноситеесь до шлюбів та всиновлення дітей одностатевими парами?

- а) позитивно;
- б) негативно;
- в) нейтрально;
- г) складно відповісти.

4. Проголосували б Ви на виборах за представника ЛГБТ спільноти

- Так
- Можливо так
- Можливо ні
- Категорично ні

5. Погодились би Ви працювати під керівництвом людини, що має гомосексуальну орієнтацію

- Так
- Можливо так
- Можливо ні
- Категорично ні

6.Що з перерахованого описує Вашу сексуальну орієнтацію (можливо кілька варіантів відповідей).

- а) Асексуал
- б) Бісексуал
- в) Гетеросексуал
- г) Лесбійка
- г) Гей
- д) Пансексуал
- е) Квір
- є) Демісексуал
- ж) Сапіосексуал
- з) Амбісексуал
- и) Інше

Оцініть рівень вашої згоди або незгоди з наступними твердженнями

1. У мене є і чоловічі і жіночі риси. У різний час я відчуваю та поведжу себе по різному.

- а) точно про мене;
- б) періодично бувають подібні відчуття;
- в) бувають такі думки, але дуже рідко;
- г) зовсім мене не стосується.

2. Я не асоціюю себе ні з якою статтю / гендером.

- а) точно про мене;
- б) періодично бувають подібні відчуття;
- в) бувають такі думки, але дуже рідко;
- г) зовсім мене не стосується.

3. Мені тісно в рамках традиційних уявлень про чоловіка / жінки. Я відчуваю себе набагато ширше цих уявлень про типові соціальні ролі обох статей.

- а) точно про мене;
- б) періодично бувають подібні відчуття;
- в) бувають такі думки, але дуже рідко;
- г) зовсім мене не стосується.

4. У мене бували раніше (або бувають зараз) думки, що бути представником іншої (протилежної) статі для мене було б набагато краще.

- а) точно про мене;
- б) періодично бувають подібні відчуття;
- в) бувають такі думки, але дуже рідко;
- г) зовсім мене не стосується.

Оцініть себе використовуючи, наведені твердження. Свої відповіді позначайте однією з трьох цифр: 0 - зовсім не відчуваю; 1 - час від часу, іноді; 2 – часто; 3 - весь час.

1. Я відчуваю напругу, мені не по собі.

3 - весь час

2 - часто

1 - час від часу, іноді

0 - зовсім не відчуваю

2. Я відчуваю страх, здається, що щось жахливе може ось-ось статися.

3 - безумовно це так, і страх дуже великий

2 - так, це так, але страх не дуже великий

1 - іноді, але це мене не турбує

0 - зовсім не відчуваю

3. Неспокійні думки крутяться у мене в голові.

3 - постійно

2 - більшу частину часу

1 - час від часу і не так часто

0 - тільки іноді

4. Я легко можу присісти і розслабитися.

0 - безумовно, це так

1 - напевно, це так

2 - лише зрідка, це так

3 - зовсім не можу

5. Я відчуваю внутрішнє напруження або тремтіння.

0 - зовсім не відчуваю

1 - іноді

2 - часто

3 - дуже часто

6. Я відчуваю непосидючість, мені постійно потрібно рухатися.

3 - безумовно, це так

2 - напевно, це так

1 - лише в деякій мірі, це так

0 - зовсім не відчуваю

7. У мене буває раптове відчуття паніки.

3 - дуже часто

2 - досить часто

1 - не так вже й часто

0 - зовсім не буває

Оцініть як Ви сприймаєте власний образ, образ «Гея» та «Лесбійки». Для цього, Вам наданий перелік характеристик. Де 1 – слабо виражена характеристика, а 5 – сильно виражена характеристика. Ви можете використовувати будь які оцінки від 1 – 5.

привабливий

сильний

відповідальний

упертий

відкритий

добрий

незалежний

активний

чуйний

рішучий

енергійний

справедливий

зібраний

спокійний

доброзичливий

впевнений

товариський

чесний

самостійний

Оцініть себе використовуючи, наведені твердження. Свої відповіді позначайте однією з трьох цифр: 0 - зовсім не відчуваю; 1 - час від часу, іноді; 2 – часто; 3 - весь час

1. Те, що приносило мені велике задоволення, і зараз викликає у мене таке ж почуття.

0 - безумовно, це так

1 - напевно, це так

2 - лише в дуже малому ступені, це так

3 - це зовсім не так

2. Я здатний розсміятися і побачити в ту чи іншу подію смішне.

0 - безумовно, це так

1 - напевно, це так

2 - лише в дуже малому ступені, це так

3 - зовсім не здатний

3. Я відчуваю бадьорість.

3 - зовсім не відчуваю

2 - дуже рідко

1 - іноді

0 - практично весь час

4. Мені здається, що я став все робити дуже повільно.

3 - практично весь час

2 - часто

1 - іноді

0 – зовсім ні

5. Я не стежу за своєю зовнішністю.

3 - безумовно, це так

2 - я не приділяю цьому стільки часу, скільки потрібно

1 - може бути, я став менше приділяти цьому часу

0 - я стежу за собою так само, як і раніше

6. Я вважаю, що мої справи (заняття, захоплення) можуть принести мені почуття задоволення.

0 - точно так само, як і зазвичай

1 - так, але не в тій мірі, як раніше

2 - значно менше, ніж зазвичай

3 - зовсім так не вважаю

7. Я можу отримати задоволення від гарної книги, радіо- або телепрограми.

0 - часто

1 - іноді

2 - рідко

3 - дуже рідко

Оцініть себе використовуючи, наведені твердження. Свої відповіді позначайте однією з трьох цифр: 0 - ні, це не про мене; 1 - іноді, це про мене, іноді ні; 2 - так, це точно про мене.

1. Мене цікавить все нове, що з'являється навколо.

0

1

2

2. Мені здається, що прислів'я "Все нове - це добре забуте старе" невірна.

0

1

2

3. Мене можна назвати людиною вельми цікавою.

0

1

2

4. У мене широке коло інтересів та різноманітні захоплення.

0

1

2

5. Я легко орієнтуюся в несподіваних ситуаціях.

0

1

2

6. Думаю, що більшість оточуючих вважають, що я людина творча, з багатою уявою.

0

1

2

7. Я люблю роздумувати над причинами і наслідками, відбуваються в моєму житті.

0

1

2

8. Мені подобається дізнаватися все нове - навіть коли це йде врозріз з моїми знаннями і переконаннями.

0

1

2